

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра економічної експертизи та аудиту бізнесу

ОЛЕКСЮК Тетяна Олександрівна

**ПОЗИКОВИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА: КОНТРОЛЬНИЙ ТА
АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТИ**

Спеціальність: 071 – Облік і оподаткування

освітньо-професійна програма – Економічна експертиза та аудит бізнесу

Випускна кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи ОБЕМ-22

Олексюк Т.О.

Тернопіль – 2019

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ І КОНТРОЛЮ ПОЗИЧЕНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна суть позиченого капіталу та умови його виникнення

Поняття «капітал», без сумніву, належить до ключових категорій ринкової економіки та використовується при характеристиці способів фінансування економіки в цілому, її окремих сегментів і відповідно окремих підприємств.

У сучасній економічній літературі досі немає однозначної позиції щодо трактування категорії «капітал». Представники наукових шкіл, сформованих на певних етапах розвитку економіки, по-різному інтерпретували економічну природу та зміст цієї категорії. Найбільш поширеними концептуальними підходами до визначення сутності капіталу, які не втратили своєї актуальності й дотепер, вчені вважають:

- предметно-функціональний, згідно з яким капітал виступає фактором виробництва, що впливає на результати діяльності господарюючих суб'єктів і приносить дохід його власникам, а також ототожнюється з накопиченою працею, призначеною для подальшого виробництва або продажу з метою отримання доходу;
- соціально-економічний, відповідно до якого капітал трактується як економічна категорія, що відображає специфічне суспільне відношення, яке виникає за певних історичних умов;
- грошовий, за яким капітал визначається як фінансовий ресурс, необхідний його власнику для отримання прибутку у вигляді відсотка [33;56;92].

Результати аналізу вказаних концептуальних підходів до розуміння сутності економічної категорії «капітал» доводять, що категорія «капітал» відображає накопичені в різних формах економічні блага, які залучаються їх власниками в господарську діяльність для отримання доходу.

Важливим є з'ясування ролі «капіталу» з позиції конкретного економічного суб'єкта, визначення його місця у складі його господарських ресурсів та в контрольно-аналітичному забезпеченні потреб управління на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки. У дослідженнях різних авторів «капітал підприємства» характеризується наступним чином (рис 1.1).

Рис 1.1. Трактуювання категорії «капітал підприємства» в економічній літературі [33;56;76;92]

Як впливає з поданих визначень представлених на рис 1.1., капітал підприємства можна розглядати у контексті подання інформації у Балансі «Звіті про фінансовий стан підприємства» як господарські ресурси (майно, активи), які використовуються в процесі його діяльності з метою отримання економічного зиску – доходу від реалізації продукції, прибутку (предметно-

речова структура капіталу). З іншого боку, капітал – це сукупність юридичних відносин із приводу фінансування організації за рахунок джерел господарських ресурсів, що знаходяться у власності чи під її контролем (пасив, фінансова природа капіталу). Іншими словами фінансовий капітал - це капітал, який виступає в якості джерела формування активів організації та поділяється на власний і позичений [76].

Становлення підприємницької діяльності та її подальший розвиток можуть бути реалізовані тільки, якщо власник грамотно управляє капіталом своєї організації. Основу будь-якого бізнесу складає власний капітал, а це ті кошти, які належать підприємству на правах власності. Він має досить складну будову, і його склад безпосередньо залежить від організаційно-правової форми підприємства. Однак, підвищити ефективність бізнесу неможливо тільки в рамках власних ресурсів, тому сьогодні у фінансуванні багатьох економічних суб'єктів обсяг позиченого капіталу значно перевершує обсяг власного капіталу. Так, за даними Державної служби статистики України обсяг власного капіталу великих та середніх підприємств в Україні (за видами діяльності) на 31.03.2019 року становив 2028855,2 млн. грн., тоді як позиченого - 4543284,9 млн. грн., тобто позичені джерела фінансування у 2,2 рази перевищують власні [25]. Перш за все, позичені кошти необхідні для фінансування швидко зростаючих підприємств, коли темпи зростання власних джерел відстають від темпів зростання підприємства, а також для реалізації різних інвестиційних проектів, модернізації виробництва, освоєння нових видів продукції, розширення ринку збуту, придбання іншого бізнесу і іншого.

У бухгалтерському обліку позичений капітал визначається як зобов'язання, тобто як засіб, який підприємство зобов'язане повернути кредиторам у встановлені контрактом терміни.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та НП(С)БО 1 Загальні вимоги до фінансової звітності», зобов'язання – це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої у майбутньому, як

очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють в собі економічні вигоди [63]. Зобов'язання підприємства, виникають під час його господарської діяльності та призводять до відтоку грошових коштів у момент настання терміну оплати. До цього терміну господарські засоби (у частині зобов'язань, що виникли) тимчасово знаходяться в обороті підприємства і представлені фінансовими зобов'язаннями перед позикодавцями (банком – за отримані кредити, облігаціонерами – за облігаційною позикою тощо) та кредиторами (постачальниками – за поставлені матеріальні цінності, працівниками – за заробітною платнею, бюджетом – за податками тощо).

Відповідно, зобов'язаннями є заборгованість економічного суб'єкта, яка виникає внаслідок придбання товарів та послуг в кредит, або за кредитами, що їх підприємство отримало для свого фінансування.

Зобов'язання характеризуються [21]:

- конкретними економічними ресурсами (поверненню підлягають ресурси, або їх грошовий еквівалент – залежно від умов договору);
- адресністю (ресурси повертаються позикодавцю або іншій третій особі за дорученням позикодавця);
- строком погашення заборгованості;
- винагородою за користування ресурсами (платністю);
- санкціями за порушення договірних зобов'язань за термінами і сумами погашення заборгованості.

Отже, під позиченим капіталом суб'єкта господарювання слід розуміти загальну суму джерел фінансування активів, що не належать підприємству на правах власності, але тимчасово використовуються в ході його діяльності та підлягають обов'язковому поверненню на певних умовах. Обсяг цих джерел визначатиметься алгебраїчною сумою зобов'язань за контрактними домовленостями та іншими умовами залучення.

Головною перевагою фінансування за рахунок боргових джерел у порівнянні з додатковою емісією акцій є збереження контролю з боку існуючих власників, а також більш низька вартість у порівнянні з вартістю акціонерного

капіталу. У таблиці 1.1 представлені основні відмінності між власним та позиченим капіталом підприємства.

Таблиця 1.1

Основні відмінності між позиченим і власним капіталом підприємства [7]

Позичений капітал	Власний капітал
У момент його отримання підприємство точно знає, скільки та коли йому доведеться повернути коштів	У момент його вкладення підприємство, акціонери не знають достовірно, яку вигоду принесе їм капітал у майбутньому
Кредитори мають пріоритет стосовно задоволення їхніх інтересів	Акціонери мають право на грошові потоки, які залишаються після виплат кредиторам
Кредитори практично не беруть участі у процесі управління економічним суб'єктом	Акціонери мають право на участь в управлінні підприємством і можуть впливати на його діяльність
Виплати за позиченими коштами здійснюються із оподаткованої бази прибутку	Виплати за власним капіталом (дивіденди) виплачуються з чистого прибутку компанії

Використання позиченого капіталу за певних умов є економічно вигідним для підприємства, адже ефективне управління ним призводить до збільшення обсягів виробництва, прибутку, зростання рентабельності власного капіталу і сприятливо впливає на фінансовий стан суб'єкта господарювання. Позичені кошти залучаються для відтворення необоротних і оборотних активів підприємства. Для багатьох підприємств залучення позиченого капіталу - це єдиний спосіб вирішення фінансових проблем. При цьому важливо враховувати позитивні і негативні сторони таких операцій. Узагальнення позитивного і негативного впливу позиченого капіталу на діяльність економічного суб'єкта представлено в таблиці 1.2.

Залучаючи позичені кошти, економічний суб'єкт прагне мінімізувати фінансовий ризик і збільшити віддачу власного капіталу, тобто встановити межу економічної доцільності їх залучення. Підприємство вважається фінансового стійким, якщо власний капітал перевищує позичений. Перевищення ж темпів зростання позиченого капіталу над темпами зростання обсягу виробництва, доходу від реалізації продукції вказує на неефективне використання позичених коштів [76]. Все це вимагає від керівників підприємства систематичного моніторингу та ретельного аналізу власного і

позиченого капіталу, перед тим як приймати рішення щодо збільшення обсягу позичених коштів.

Таблиця 1.2

Характеристика використання позиченого капіталу підприємством[6;7]

<i>Позичений капітал</i>	
Позитивні моменти	Негативні моменти
1. Досить широкі можливості залучення, особливо при високому кредитному рейтингу підприємства, наявності застави або гарантії	1. Використання цього капіталу пов'язано з ризиком зниження фінансової стійкості і втрати платоспроможності. Рівень цих ризиків зростає пропорційно до частки позиченого капіталу
2. Забезпечує ріст фінансового потенціалу підприємства при необхідності збільшення обсягів господарської діяльності	2. Активи, сформовані за рахунок позиченого капіталу, генерують менший прибуток, який знижується на суму позикового процента у всіх його формах
3. Більш низька вартість у порівнянні з власним капіталом (виплати здійснюються за рахунок витрат, і тому в склад оподаткованого прибутку не входять)	3. Висока залежність вартості позиченого капіталу від коливань кон'юнктури фінансового ринку
4. Здатність генерувати приріст фінансової рентабельності (рентабельність власного капіталу – враховується механізм дії фінансового важеля)	4. Складність процедури залучення (особливо у великих розмірах), так як надання кредитних ресурсів залежить від кредиторів і вимагає в ряді випадків гарантії або застави

Відповідно, виникає об'єктивна необхідність всебічного осмислення нових економічних процесів і явищ, які складаються в результаті використання позиченого капіталу, а також формування системи аналізу, обліку та контролю, що відповідає сучасним вимогам управління. Система управління економічним суб'єктом повинна оперативного реагувати на зміну факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, а саме на зміни умов запозичення, зміни способів запозичення, появу нових способів залучення позичених джерел фінансування.

Саме від повноти та достовірності інформації про стан ефективності управління фінансовими ресурсами підприємства, і відповідно позиченими коштами залежить оцінка діяльності менеджменту у процесі виконання функцій управління підприємницькою діяльністю та оцінка ефективності діяльності суб'єкта господарювання в цілому. Ось чому використання такої форми контролю як аудит дає підстави користувачам фінансовій звітності

підприємств (власникам, інвесторам, кредиторам і т.д.) бути впевненими у повноті та достовірності інформації про обсяг та склад їх позиченого капіталу.

У відповідності до підходу «спрямованої перевірки» зобов'язання підприємства, тестуються на предмет їх заниження, тобто головне завдання аудитора при перевірці - переконатися в тому, що у фінансових звітах організації позичені кошти відображені повністю та не занижені. Аудиторська перевірка позиченого капіталу зумовлена наступними причинами.

По - перше позичений капітал на відміну від роботи з особистими фінансам вимагає особливої уваги, а саме керівництву необхідно володіти інформацією про джерела отримання того чи іншого кредиту або позики, терміни сплати відсотків, терміни погашення основної суми боргу.

По - друге кредитори повинні бути впевнені, що їх кредит або позику повернуть в обумовлений термін та в повному обсязі.

По - третє необхідно виявити правильність відображення отриманих позик і відсотків за ними у бухгалтерському обліку та у фінансових звітах[3;50;54].

Управління позиченим капіталом має проводитися на підставі аналітичних досліджень та спеціально розробленої стратегії, в якій повинні описуватися наступні нюанси - як, куди і з якою метою будуть витрачені кошти і чи здатні вони вирішити наявні проблеми. При цьому потрібно врахувати можливі ризики, що можуть виникнути при оформленні кредитного капіталу та погашенні поточної заборгованості.

Перед залученням коштів важливо уважно вивчити ринок позиченого капіталу, прорахувати всі можливі варіанти і вибрати найбільш вигідний. Залежно від поставлених завдань можна оформити один з численних видів кредитів або організувати емісію додаткових цінних паперів, розмістивши їх згодом на відкритих торгах.

Далі необхідно визначити період часу, на який залучаються необхідні кошти. Це дуже важливий момент, адже при оформленні довготермінових кредитів витрати підприємства можуть бути досить значними.

Управління позиченим капіталом неможливе без глибокого аналізу перспектив обраного напрямку фінансування. Цю роботу можна проводити самостійно або залучати незалежних аудиторів-аналітиків. Найчастіше залучення фахівців є виправданим, адже вони можуть запропонувати реальні шляхи ефективного скорочення витрат економічного суб'єкта. У процесі управління важливо чітко контролювати усю фінансову діяльність підприємства і своєчасно погашати заборгованість. Повинні розраховуватися і всі можливі варіанти дострокового погашення заборгованості (якщо в цьому є необхідність). При цьому до уваги слід брати і той факт, що збільшуючи обсяг та частку позиченого капіталу в загальній сумі джерел фінансування підприємство підвищує фінансовий потенціал свого розвитку, за рахунок формування додаткового обсягу активів, а також розширює можливості приросту фінансової рентабельності діяльності, однак більшою мірою генерує фінансовий ризик і загрозу банкрутства[76;78].

З огляду на особливості залучення позичених коштів економічними суб'єктами, а також сучасні економічні умови, можна говорити про те, що аналіз і контроль як складові системи управління забезпечують достовірність фінансової інформації з метою оцінки фінансового стану підприємства, перевірки відповідності чинному законодавству управлінських рішень, щодо формування, розміщення та використання позичених ресурсів, визначення ймовірних та доцільних темпів їх зростання з позиції фінансової стійкості, запобігання кризовим ситуаціям та банкрутству підприємства.

1.2. Класифікація та форми залучення позиченого капіталу

Методологічні принципи формування в бухгалтерському обліку інформації про позичений капітал та її розкриття у фінансовій звітності визначені П(С)БО 11 «Зобов'язання» [65]. Відповідно до вказаного стандарту позичені кошти у фінансовому обліку поділяються на: поточні, довгострокові, забезпечення, непередбачені зобов'язання (рис 1.2).

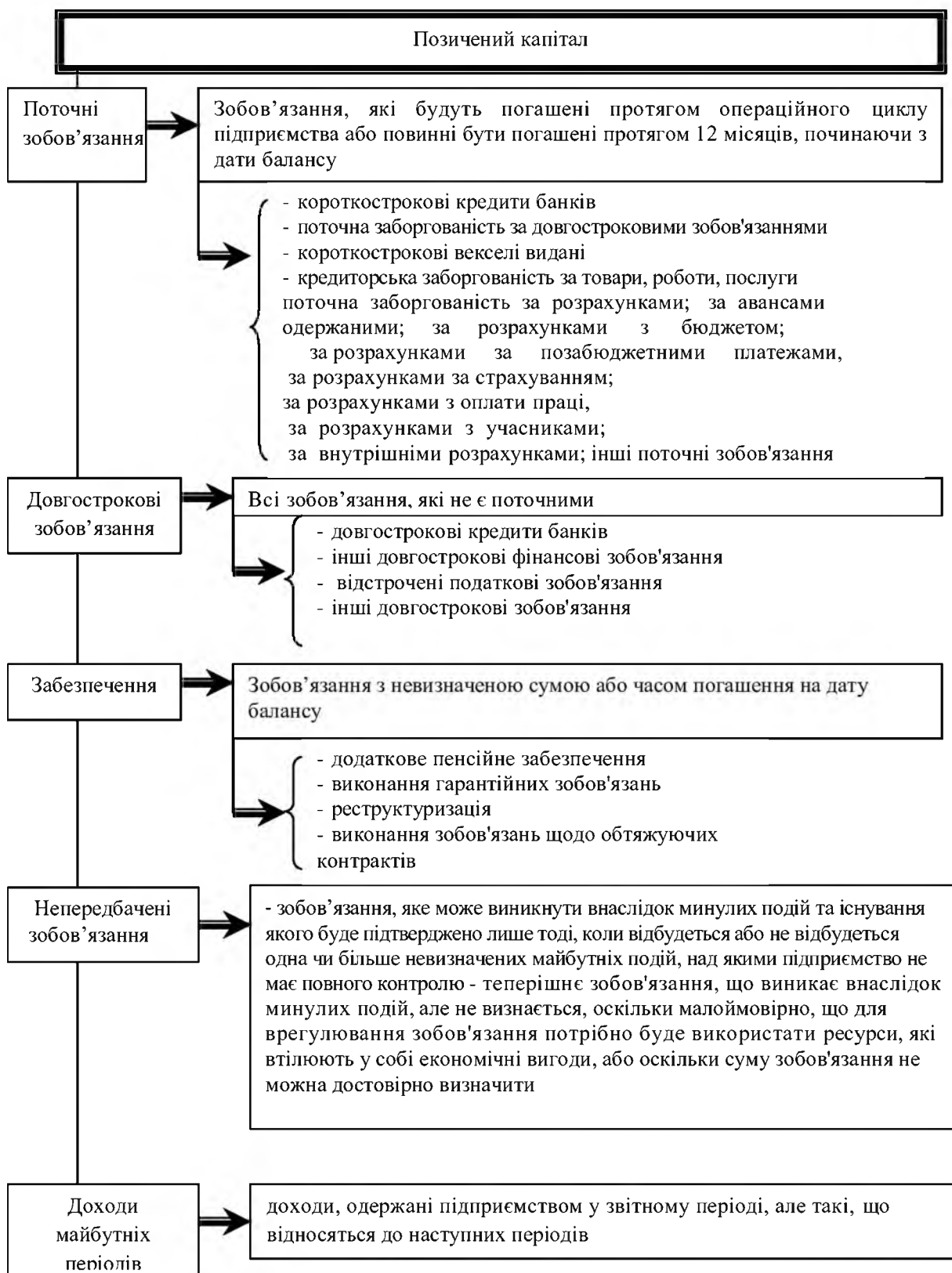

Рис1.2. Класифікація позиченого капіталу відповідно до П(С)БО 11[23;65]

Згідно з НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності » поточні зобов'язання – це ті зобов'язання, що будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом 12 місяців, починаючи з дати балансу [63].

До складу поточних зобов'язань входять: короткострокова кредиторська заборгованість за отримані товари, роботи та послуги, короткострокові кредити банку, короткострокові векселі, видані іншим юридичним особам, а також традиційні розрахунки із заробітної плати, з бюджетом, позабюджетними фондами, з органами соціального страхування, розрахунки з учасниками і дочірніми підприємствами, поточна частина довгострокової заборгованості та отримані авансові платежі (їх ще називають відкладеними доходами, або доходами майбутніх періодів) та інші статті кредиторської заборгованості, що відповідають вимогам поточних зобов'язань. Відповідно кредиторську заборгованість, яку не планують погашати протягом року або звичайного операційного циклу, відносять до довгострокової.

Однією з основних проблем, яка впливає на сутність та структуру довготермінових зобов'язань, є визначення, що довготермінові зобов'язання – всі зобов'язання, які не є поточними [63]. Відповідно до вказаного можна зробити висновок, що всі без виключення зобов'язання підприємства, поділяють на дві групи: поточні зобов'язання; і ті зобов'язання, які не можна віднести до поточних, тобто довготермінові зобов'язання. Однак, в п. 6 П(С)БО 11 «Зобов'язання», окрім вище наведених, виділені ще такі види зобов'язань як забезпечення, непередбачені зобов'язання та доходи майбутніх періодів.

Це доводить, що визначення довготермінових зобов'язань потребує уточнення та деталізації. Зокрема, як вказує ряд науковців: довготермінові зобов'язання – це зобов'язання, які повинні бути погашені протягом більше як 12 місяців, або протягом періоду більшого, ніж один операційний цикл

підприємства з дати балансу, якщо такий цикл становить більш як 12 місяців [1;9;33;72].

В Україні Планом рахунків передбачена наступна класифікація довготермінових позичених коштів: довготермінові позики; довготермінові векселі видані; довготермінові зобов'язання за облігаціями; довготермінові зобов'язання з оренди; відстрочені податкові зобов'язання; інші довготермінові зобов'язання [64].

Частина довготермінових зобов'язань, термін погашення яких перевищує дванадцять місяців обліковується на рахунках 5 класу «Довгострокові зобов'язання» та відображається в II розділі пасиву балансу Довгострокові зобов'язання та забезпечення». Та частина довготермінових зобов'язань, термін погашення яких не перевищує дванадцять місяців відображається на рахунку 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями» 6 класу рахунків «Поточні зобов'язання» та у III розділі пасиву балансу «Поточні зобов'язання і забезпечення».

Більш детальну класифікацію позиченого капіталу за різними ознаками представлено у додатку А

Позичений капітал приватного акціонерного товариства «Тернопільський молокозавод», процеси аудиту та аналізу якого є об'єктом дослідження, характеризується довгостроковими та поточними їх видами (додаток В,Е).

ПрАТ «Тернопільський молокозавод» є одним з найпотужніших молокопереробних підприємств України, що виробляє кисломолочний сир, йогурти, кефір, масло та інші молочні продукти. Щоденна переробка молока сягає понад 300 тонн. Середньооблікова чисельність працівників підприємства у 2018 році становила 1432 особи. Створено торгову марку «Молокія». Компанія впроваджує новітні технології. Це перше підприємство в Україні, яке виготовляє молоко за німецькою технологією «FRESH MILK TECHNOLOGY» («Свіже молоко»). Підприємство налічує 14 власних регіональних представництв у Західній Україні та у місті Києві [36].

На основі вивчення нормативно-правової бази щодо характеристики та облікового відображення позиченого капіталу у вітчизняній практиці можна стверджувати, що важливим його джерелом є банківський кредит, який може мати як довгостроковий, так і короткостроковий характер. Як правило, позики на виробничі потреби є короткостроковими, їх видають на термін, не більший одного року. Терміни погашення довгострокових кредитів, як правило, складають декілька років. За використання кредитів економічні суб'єкти сплачують відповідні відсотки.

Згідно з економічним словником кредит – є особливою формою руху вартості, при якій відбувається продаж товарів з відстрочкою платежу або передача на строк грошей і матеріальних цінностей з умовою їх повернення [27]. В економічній літературі приводиться також наступне визначення кредиту – це економічні відносини, що виникають між кредитором і позичальником з приводу одержання останнім позички в грошовій або товарній формі на умовах повернення в певний строк зі сплатою відсотку [7].

Підприємства можуть використовувати наступні форми кредиту [84]:

а) банківський – надається суб'єктам усіх форм власності у тимчасове користування на умовах, передбачених кредитним договором;

б) комерційний – товарна форма кредиту (за реалізовані товари, виконані роботи, надані послуги, щодо яких продавцем надається відстрочка платежу) характеризує кредитну угоду між двома суб'єктами господарської діяльності;

в) лізинговий – відносини, що виникають у разі оренди майна (лізинг є формою майнового кредиту);

г) іпотечний – надання кредиту під заставу нерухомого майна;

д) бланковий – надання кредиту із застосуванням підвищеної ставки, надійним позичальникам без застави або інших видів забезпечення;

Серед основних умов надання кредитів можна виділити наступні: забезпеченість, повернення, строковість, платність, цільова спрямованість.

У сучасних умовах найпоширенішим видом отримання підприємством кредиту в Україні є банківський кредит. Підприємство за такого виду кредитування виступає тільки в ролі позичальника.

Чинне законодавство України забороняє надавати підприємствам кредити па покриття збитків від господарської діяльності, на формування і збільшення статутних капіталів, для внесення платежів до бюджету і позабюджетних фондів.

Погашення банківського кредиту – це спосіб погашення основної його суми і нарахованих процентів. Кредит погашають повністю по закінченні терміну кредитної угоди або поступово, частинами. Процент нараховується на суму непогашеного кредиту.

Кредитні взаємовідносини регламентуються на підставі кредитних договорів, що укладаються між кредитором і позичальником у письмовій формі.

Згідно з Цивільним кодексом України розрізняють договір позики та кредитний договір[89].

Відмінність між договором позики та кредитним договором відображена на рис. 1.3.

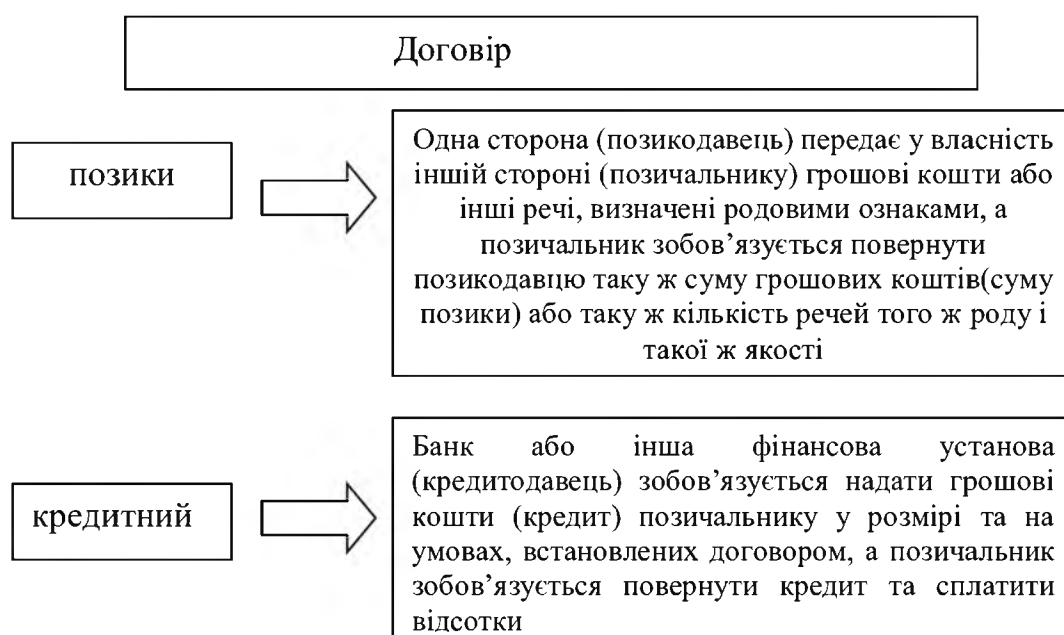

Рис. 1.3. Відмінність між кредитним договором та договором позики [6;7]

У кредитному договорі банк бере на себе зобов'язання надати у розпорядження позичальника на визначений період деяку суму грошей, а позичальник, в свою чергу, бере на себе наступні зобов'язання [84]:

- використовувати позичені кошти на умовах і в цілях, визначених угодою;
- платити всі збори у зв'язку з виданим кредитом;
- повернути основну суму боргу і відсотки в узгоджений період часу.

Слід відзначити серед довгострокових зобов'язань заборгованість за розповсюдженими облігаціями. Сюди належать розрахунки з іншими особами за випущеними власними облігаціями, строк погашення яких більше дванадцяти місяців з дати балансу.

Облігація є борговим інструментом, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу в передбачений в ньому строк з виплатою фіксованого процента [76]. Облігація дає її власникові дохід у формі певного відсотка або виграшу. Облігації всіх видів розповсюджуються серед працівників підприємства та інших осіб на добровільних засадах.

Облігації випускаються підприємствами усіх передбачених чинним законодавством форм власності, об'єднаннями підприємств, акціонерними товариствами і не дають їх власникам права на участь в їх управлінні. Рішення про випуск облігацій підприємств приймається емітентом і оформляється протоколом. Номінал, зазначений в облігації, є сумою погашення, яку в подальшому потрібно буде виплатити для покриття боргу за облігацією.

Випуск облігацій для формування і поповнення статутного капіталу емітентів, а також для покриття збитків, пов'язаних з їх господарською діяльністю, не допускається. Кошти від розміщення облігацій підприємств спрямовується на цілі визначені при їх випуску.

Важливою схемою проведення розрахунків є використання векселів. Вексель - це цінний папір, що засвідчує безумовний обов'язок векселедавця сплатити до настання терміну визначену суму коштів власникові векселя

(векселетримачеві). Вексель – це гарантійне зобов’язання, що забезпечує дебіторську і кредиторську заборгованість.

Векселедавцями можуть виступати тільки юридичні особи – суб’єкти підприємницької діяльності, які визнаються такими відповідно до чинного законодавства України.

Основними характеристиками векселя є: [84]

- вексель передається з рук в руки передаточним надписом;
- відповідальність по векселю для осіб, що приймають участь, солідарна, за виключенням осіб, що здійснили безповоротний надпис;
- при передачі не вимагається оформлення у нотаріуса;
- при несплаті векселя в установлений термін необхідно здійснити нотаріальний протест;
- зміст векселя точно встановлено законом і інші умови вважаються ненаписаними;
- вексель є абстрактним грошовим документом і в силу цього не забезпечується заставою чи неустойкою.

Векселі застосовуються у випадках, коли необхідно провести відстрочення платежу або коли є потреба оперативно провести фінансову операцію.

Одним з видів позиченого капіталу (зобов’язань) є доходи, отримані авансом (так звані доходи майбутніх періодів). У разі, коли підприємство отримує грошові кошти авансом за надання товарів або послуг у майбутньому, у нього виникає зобов’язання (гроші отримано, а дохід ще ні). Це зобов’язання свідчить про необхідність підприємству поставити товари або виконати послуги в рахунок авансу, отриманого від покупця.

До зобов’язань за розрахунками з бюджетом відносяться:

- зобов’язання з податку на прибуток;
- зобов’язання з податку на доходи фізичних осіб;
- інші податки та обов’язкові платежі, що сплачуються підприємством згідно з чинним законодавством до бюджетів різних рівнів.

Податки – це обов’язкові платежі підприємств та окремих осіб в державний або місцевий бюджети. Обов’язкові платежі є системою встановлених законодавством внесків та відрахувань юридичних і фізичних осіб, що формують доходи до державного бюджету.

Податки, що підлягають сплаті є короткостроковою заборгованістю до тих пір, поки вони не будуть сплачені.

Дамо коротку характеристику деяким найважливішим податкам і обов’язковим платежам.

Платниками податку на прибуток є всі суб’єкти підприємницької діяльності (в тому числі бюджетні та громадські організації), які одержують прибуток від господарської діяльності, нерезиденти, а також філії, відділення та інші відокремлені підрозділи, що зобов’язанні мати окремий банківський рахунок та вести окремий облік результатів діяльності. Об’єктом оподаткування є величина, яка визначається шляхом порівняння доходів і витрат, склад яких визначається Податковим кодексом [23].

Платниками податку з доходів фізичних осіб є громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства. Об’єктом оподаткування є сукупний дохід за календарний рік. Податок з доходів фізичних осіб визначається у розмірі 18 % від нарахованої заробітної плати, винагород за цивільно-правовими договорами та іншими доходами (крім випадків визначених у пп. 167.2- 167.5 ПКУ). Розмір військового збору становить 1,5 % від доходів фізичних осіб

До складу поточних зобов’язань входить також поточна заборгованість за розрахунками зі страхування. Умови, порядок нарахування та сплати єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування визначає Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування» із змінами та доповненнями. Відповідно до вказаного нормативного документу нарахування єдиного соціального внеску на заробітну плату визначено у розмірі 22%. Підприємці сплачують ЄСВ за працівників з інвалідністю а ставкою 8,41% [61;68].

Складовою поточних зобов'язань господарюючого суб'єкта є також поточна заборгованість за розрахунками з оплати праці персоналу, як облікового, так і необлікового складу (за всіма видами заробітної плати, премій, допомоги та інших нарахувань).

Виникнення зобов'язання перед учасниками (співзасновниками, акціонерами) відбувається після прийняття рішення про розподіл прибутку між засновниками, чи про сплату дивідендів із одержаного у звітному періоді чистого прибутку. Також, виникнення зобов'язань перед засновниками можливо у випадку повернення частини, чи всього внеску при вибутті конкретного учасника чи при ліквідації підприємства.

Відносини підприємства з учасниками можна розглядати з двох сторін. З одного боку, учасники повинні повністю розрахуватись з підприємством за внесками до статутного капіталу. З іншого – підприємство має зобов'язання сплачувати учасникам дивіденди.

Дивіденди - платіж, що здійснюється юридичною особою, у тому числі емітентом корпоративних прав, інвестиційних сертифікатів чи інших цінних паперів на користь власника таких корпоративних прав, інвестиційних сертифікатів та інших цінних паперів, що засвідчують право власності інвестора на частку (пай) у майні (активах) емітента, у зв'язку з розподілом частини його прибутку, розрахованого за правилами бухгалтерського обліку.

В Законі України «Про цінні папери і фондовий ринок» вказано, що власники привілейованих акцій мають першочергові права у порівнянні з власниками простих акцій на отримання дивідендів, а також відповідної частини майна у випадку ліквідації акціонерного товариства та участь в управлінні його діяльністю. Спочатку виплачуються дивіденди за привілейованими акціями, а потім – за простими. Дивіденди нараховуються з чистого прибутку після розрахунків з бюджетом та виплачуються акціонерам відповідно до установчих документів. При нестачі прибутку виплати дивідендів за привілейованими акціями можуть проводитися за рахунок резервного капіталу [58].

Використання тієї чи іншої форми порядку розрахунків між отримувачем коштів і платником визначається договором.

Погашення зобов'язання може здійснюватися: сплатою грошових коштів в готівковій або безготівковій формі; розрахунками в кредит; передачею інших активів; наданням послуг; заміною зобов'язання іншим; перетворенням зобов'язання на капітал; відмовою кредитора від своїх прав або позбавленням їх [15].

Розрахунки підприємств і організацій за зобов'язаннями, а також розрахунки з органами фінансово-кредитної системи здійснюються, переважно у безготівковому порядку. Погашення позичених коштів відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання» здійснюється за такими оцінками: за сумою погашення; за теперішньою вартістю. Під сумою погашення розуміють «недисконтовану суму грошових коштів або їх еквівалентів, яка, як очікується, буде сплачена для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства»[65]. У Балансі підприємства за сумою погашення відображаються всі види поточних зобов'язань. Для відображення всіх інших видів зобов'язань пропонується застосовувати оцінку за теперішньою вартістю «дисконтованою сумою майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), яка, як очікується, буде необхідна для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства» [23]. Отже, за теперішньою вартістю на дату балансу як правило відображають довгострокові зобов'язання, на які нараховуються відсотки, а саме: суми довгострокових банківських позик, довгострокових відсоткових векселів, позик за облігаціями виданими, платежів за фінансовою орендою, позик різних небанківських фінансово-кредитних установ, які підлягають дисконтуванню. Порядок визначення теперішньої вартості залежить від умов та виду зобов'язання.

Таким чином, на основі вищевикладеного можна стверджувати, що для ефективної організації контрольно-аналітичного забезпечення управління позиченим капіталом підприємства необхідна систематизація його складових за певними ознаками. У ході дослідження цього питання, результати якого подано

в додатку А, виявлено, що в сучасній економічній літературі представлена певна сукупність класифікаційних ознак, які доволі часто не обґрунтовують місце визначених видів позикового капіталу підприємства у поєднанні з методологією бухгалтерського обліку та економічного аналізу. З огляду на це актуальним є уточнення класифікаційних ознак основних видів позиченого капіталу підприємства. Доцільність виокремлення у складі позиченого капіталу певних його видів обґрунтовується необхідністю контролю операцій із виникнення та своєчасності погашення заборгованості за ними, аналізу вартості позичених коштів, вибору оптимальних джерел фінансових ресурсів для розширення діяльності, удосконалення організаційних і методичних положень відображення в обліку та звітності різних за характером зобов'язань підприємства, методичного інструментарію аналізу і контролю руху коштів, що не належать підприємству на правах власності.

Так вважаємо, що поділ позиченого капіталу за терміном погашення на поточні й довготермінові не дає змогу отримати повну аналітичну інформацію для цілей обліку, контролю та аналізу. За цим критерієм позичений капітал слід класифікувати більш детально:

- довготерміновий – з терміном погашення від одного до двох років, від двох до п'яти років, більше п'яти років;
- поточний – з терміном погашення до трьох місяців, від трьох до шести місяців, від шести до дванадцяти місяців.

Розширити склад класифікаційних ознак можна і беручи до уваги порядок визначення суми до погашення, за яким розрізняти реальний та потенційний позичений капітал. Реальний виникає на підставі договору, контракту, отриманого рахунку (як правило, сума заборгованості та строк погашення за ними є чітко визначеними та вказуються у відповідних документах). Потенційний позичений капітал характеризуються тим, що сума і термін платежу за ним не визначені і залежать від подальших майбутніх подій (забезпечення, непередбачені зобов'язання та доходи майбутніх періодів).

Позичений капітал варто систематизувати за ступенем виконання умов погашення при цьому слід виділяти позичені кошти, термін погашення за якими ще не настав; позичені кошти, термін погашення за якими відстрочений; позичені кошти, термін погашення за якими прострочений. Крім того, варто було розширити видовий склад позиченого капіталу за вартістю залучення та подати його в розрізі наступних складових: позичений капітал з високим, середнім, низьким та нульовим рівнями вартості. Позичений капітал з нульовим рівнем вартості є по суті безплатним джерелом фінансування підприємства (внутрішня кредиторська заборгованість). Ідентифікація позиченого капіталу за вказаною ознакою є важливою при виборі альтернативних джерел їх залучення, формуванні структури джерел фінансування підприємства, при прогнозуванні та оцінці операційного прибутку, а відтак при визначенні середньозваженої вартості капіталу та ринкової вартості підприємства.

РОЗДІЛ 2

АУДИТ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЯК ФОРМА КОНТРОЛЮ ПОЗИЧЕНИХ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ГОСПОДАРЮЮЧОГО СУБ'ЄКТА

2.1. Організація аудиту зобов'язань підприємства

Успіх будь-якої діяльності залежить насамперед від правильності її організації. Термін «організація» означає упорядкування, приведення в систему, налагодження. Організація здійснення аудиту – це встановлений аудиторською фірмою порядок і технологія виконання договірної роботи суб'єктами аудиту при узгодженні зусиль і способів виконання з метою забезпечення максимальної ефективності використання аудиторської праці при виконанні умов договору[35]. Відповідно, аудит операцій із зобов'язаннями проводиться з метою встановлення достовірності первинних даних щодо наявності зобов'язань перед кредиторами, реальності наявних зобов'язань, законності і доцільності проведених розрахунків, повноти і своєчасності відображення даних в первинних документах та облікових регістрах, правильності ведення обліку зобов'язань і його відповідності прийнятій на підприємстві обліковій політиці, національним положенням (стандартам) бухгалтерського обліку, достовірності відображення стану зобов'язань у звітності господарюючого суб'єкта. У свою чергу, основними об'єктами аудиту зобов'язань підприємства є:

- операції, які виникають у процесі господарської діяльності підприємства та відображають стан його розрахунків з кредиторами (постачальниками, банками, бюджетом, працівниками та іншими кредиторами);
- умови, що регулюють відносини підприємства у процесі здійснення діяльності з контрагентами, державними структурами і т.д.

Необхідно вказати, що визначальне значення при проведенні аудиту відіграє його технологія. Технологія аудиту – це науково організована послідовність проведення аудиту за окремими етапами (таблиця 2.1) [37].

Послідовність аудиторської перевірки зобов'язань підприємства[37].

Етапи	Період застосування	Мета	Методичні прийоми
Підготовчий (Планування)	<ul style="list-style-type: none"> - на стадії узгодження умов; - при розробці стратегії, плану, програми; - при внесенні змін до планових документів 	<ul style="list-style-type: none"> - розуміння аудитором системи формування відносин з кредиторами, бюджетної політики та використання ресурсів суб'єктом господарювання; - виявлення недостовірно відображених господарських операцій та фактів господарського життя у звітності; - визначення аудиторського ризику; - оцінка ефективності застосованої процедури планування використання фінансових та матеріальних ресурсів 	Використання загальнонаукових методів та спеціальних знань, що необхідні аудитору для правильної оцінки системи внутрішнього контролю та бухгалтерського обліку суб'єкта господарювання, а також встановлення правильності та доцільності обраної політики управлінським персоналом для формування попередньої думки аудитора щодо короткострокових та довгострокових зобов'язань
Власне перевірка (Деталізована перевірка)	<ul style="list-style-type: none"> - Безпосередньо при здійсненні аудиторських процедур для отримання достатніх та прийнятних аудиторських доказів 	<ul style="list-style-type: none"> - Отримання аудиторських доказів для забезпечення необхідного рівня впевненості, що застосовані системи внутрішнього контролю та бухгалтерського обліку, в частині довгострокових та короткострокових зобов'язань, нарахування та сплати відсотків, здійснення розрахунків за зобов'язаннями, є ефективними. А також проведення додаткових процедур для уникнення аудитором ризику не виявлення внаслідок помилки або шахрайства 	Застосування методів фактичного та документального контролю. Проведення перевірки в частині зобов'язань, здійснення запитів, зовнішніх підтверджень, аналітичних процедур. Зіставлення та порівняння розрахунків за зобов'язаннями, особливо в частині нарахування та сплати відсотків
Заключний	<ul style="list-style-type: none"> - після проведеної перевірки; - у процесі здійснення аналітичної роботи та аналізу отриманих результатів; - при висловленні думки у звіті незалежного аудитора 	<ul style="list-style-type: none"> - Узагальнення та оцінка аудиторських доказів, отриманих шляхом виконання аудиторських процедур на стадії планування та деталізованої перевірки. - Проведення комплексного аналізу отриманих результатів для надання користувачам фінансової звітності суб'єкта господарювання найбільш повної та неупередженої інформації щодо стану фінансової звітності в частині короткострокових та довгострокових зобов'язань 	Аналіз та оцінка інформації, отриманої аудитором за результатами перевірки. Здійснення додаткових аудиторських процедур (у разі необхідності)

Необхідним елементом аудиторської діяльності є планування.

Здійснюючи перевірку аудиторіві необхідно планувати свою роботу таким чином, щоб вона була проведена, якісно, на необхідному фаховому рівні і в строки обумовлені договором. За допомогою планування заздалегідь визначаються обсяги необхідних процедур, витрати на їх проведення, досягається узгодженість за всіма основними питаннями з клієнтами ще до початку перевірки. Планування роботи необхідне для встановлення графіку навантаження аудитора, для перевірки виконання зобов'язань передбачених договором, тощо.

Під терміном «планування» розуміють розробку загальної стратегії та відповідних підходів до характеру, періоду та часу здійснення аудиту. Відповідно до МСА 300 «Планування» включає в себе опис попереднього етапу планування аудиту, формування принципів підготовки загального плану і програми аудиту, опис порядку підготовки і складання загального плану і програми аудиту[80].

При плануванні аудиторської перевірки у підприємства-замовника вивчаються: напрями розвитку бізнесу, історія діяльності, розміщення фірми, перспективи розвитку, а також проводиться попередня оцінка системи внутрішнього контролю, яка підтверджується або уточнюється в процесі аудиту.

Система внутрішнього контролю операцій із зобов'язаннями повинна охоплювати як процедури отримання кредитів та позик, так і процедури їх повернення, нарахування і сплати відсотків за користування позиченими коштами.

Оцінюючи систему внутрішнього контролю, аудитор повинен отримати відповіді на наступні питання.

1. Хто санкціонує операції щодо зобов'язань?
2. Чи існує у підприємства план залучення і погашення позичених коштів, аналізується його виконання?

Наявність на підприємстві системи планування операцій щодо зобов'язань свідчить про ефективність системи внутрішнього контролю. Як правило, план залучення і погашення позичених коштів є складовою частиною бюджету підприємства. Оцінивши систему внутрішнього контролю, аудитор

може переконатися в тому, що план залучення і погашення позичених коштів схвалений керівництвом підприємства та його фактичне виконання аналізується та контролюється .

3. Чи контролюються умови кредитування підприємства?

Аудитор повинен отримати інформацію щодо процедур внутрішнього контролю умов кредитування клієнта (термінів надання кредитів і позик, відсоткових ставок, умов забезпечення кредитів, тощо). Зазвичай контроль за умовами кредитування здійснюється одночасно із санкціонуванням кредитних договорів.

Крім того, доцільно отримати від підприємства або скласти самостійно реєстр кредитів і позик, отриманих ним за період, що перевіряється, а також діючих кредитів і позик, умови яких змінилися, із зазначенням термінів надання кредитів і позик, відсоткових ставок, умов забезпечення заборгованості за кредитами і позиками та інших істотних умов кредитування.

4. Яким чином організована передача інформації про операції з позиковими засобами (отримання і погашення кредитів і позик, надання майна в заставу, нарахування та сплата відсотків) з фінансового відділу (іншого аналогічного підрозділу) підприємства в бухгалтерію?

5. Чи проводиться звірка розрахунків підприємства з кредиторами і позикодавцями ?

Проведення періодичних звірок розрахунків з кредиторами і позикодавцями є важливим елементом системи контролю операцій із зобов'язаннями. Такі звірки повинні проводитися регулярно, принаймні, щорічно при складанні річної фінансової звітності підприємства. Щоб переконатися в їх проведенні, аудитор може вивчити акти звірки розрахунків з кредиторами і позикодавцями, звіти банків про стан розрахунків за кредитами і т.п. Відсутність документів, що підтверджують проведення періодичної звірки розрахунків з кредиторами і позикодавцями, свідчить про недоліки системи внутрішнього контролю. У цьому випадку аудитор повинен розглянути питання про розширення обсягу аудиторських процедур за суттю[26].

Оцінивши систему внутрішнього контролю, аудитор повинен спланувати характер, тимчасові рамки і обсяг аудиторських процедур для перевірки позичених коштів підприємства.

Як вже було сказано вище, зобов'язання, тестуються аудитором на предмет їх «заниження».

Для планування аудиторських процедур аудитору необхідно отримати від клієнта розшифровку залишків заборгованості за кредитами і позиками на кінець звітної періоду і реєстр операцій із кредитами та позиками за звітний період. Обсяг вибірки для перевірки залишків та операцій із позиченими засобами визначається на основі оцінки аудиторських ризиків і системи внутрішнього контролю.

В ході перевірки при уточненні оцінки системи внутрішнього контролю та аудиторського ризику обсяг вибірки може бути змінений.

Оскільки кількість операцій із позиченими засобами зазвичай невелика, то при перевірці сальдо за рахунками обліку позичених коштів і операцій з ними, як правило, застосовують нестатистичні методи вибірки. Вибірка залишку та операцій із кредитами та позиками проводиться виходячи зі стратегії аудиторської перевірки, професійного досвіду аудитора і внутрішньофірмових стандартів аудиторської фірми, в якій він працює. При цьому аудитор повинен брати до уваги вартісну оцінку статей, а також [49]:

- операції, що відбулися в кінці звітної періоду і після звітної дати;
- нетипові операції.

Перевірці підлягають залишки на рахунках обліку позичених коштів, що перевищують або близькі до рівня суттєвості. Перевіряти слід залишки за рахунками обліку позичених коштів, обороти за якими протягом звітної періоду перевищують або близькі до рівня суттєвості, навіть якщо залишки за ними на кінець звітної року не істотні або дорівнюють нулю.

Аудитор повинен переконатися в тому, що операції з погашення заборгованості за позиками, відображені в бухгалтерському обліку клієнта в кінці звітної періоду, дійсно відносяться до періоду, який перевіряється, а не

до наступного звітної періоду. Операції ж із залучення кредитів і позик, відображені на початку періоду, наступного за звітним, повинні відноситися до наступного, а не до звітної періоду.

Слід приділити увагу нетиповим операціям із зобов'язаннями, до яких, зокрема, відносяться:

- операції із нестандартними умовами кредитування (незвично високими або низькими відсотками, оцінкою заставного майна, що істотно відрізняється від ринкової, і т.п.);
- операції щодо залучення та погашення товарних кредитів. Аудитор повинен переконатися в правильності вартісної оцінки заборгованості за товарними кредитами;
- операції з погашення кредитів негрошовими засобами (наприклад, майном підприємства, включаючи предмети застави). Слід впевнитися в тому, що такі операції правильно відображені в бухгалтерському обліку та звітності;
- інші операції з кредитами і позиками, які є, на думку аудитора, нетиповими для аудиту.

Таким чином, попередньо зібравши необхідну інформацію та оцінивши систему обліку, внутрішнього контролю зобов'язань підприємства-клієнта переходять до розробки і документального оформлення програми аудиту (додаток Б), яка дозволяє організувати роботу аудиторської групи, планувати процес аудиторської перевірки, контролювати повноту застосування аудиторських процедур та гарантує високу якість проведення аудиту.

Вважаємо, що при проведенні аудиту зобов'язань обов'язково повинна здійснюватися інвентаризація. Без проведення інвентаризації застосування будь-яких способів вивчення звітної інформації є недостатнім. Тестування не повинно бути основним прийомом в процесі аудиту позичених засобів [46].

Метою проведення інвентаризації довгострокових і поточних зобов'язань є встановлення правильності розрахунків з кредиторами, обґрунтованості сум кредиторської заборгованості, виявлення реальності заборгованості перед персоналом підприємства з оплати праці та за іншими операціями.

Об'єктами інвентаризації виступають дані щодо стану розрахунків по зобов'язаннях на певну дату, а також суми кредиторської заборгованості, в розрахунках за невідфактурованими поставками, розрахунках за нестачами і втратами, з персоналом підприємства, за претензіями, одержаними кредитами та позиками.

Інвентаризація розрахунків з бюджетом, постачальниками і підрядниками та інших зобов'язань полягає у виявленні за відповідними документами залишків заборгованості та ретельній перевірці обґрунтованості сум, що обліковуються на цих рахунках.

В ході проведення інвентаризації кредиторської заборгованості встановлюються терміни виникнення зобов'язань по рахунках кредиторів, їх реальність і осіб, винних в пропущенні строків їх погашення.

При інвентаризації розрахункових взаємовідносин з постачальниками і підрядниками слід перевірити правильність і повноту оприбуткування майна, що надійшло, випадки переоплат і недоплат, помилково занесені суми за неотримане майно або отримане від інших підприємств.

В ході проведення інвентаризації за розрахунками з оплати праці перевіряється реальність заборгованості по розрахункових відомостях, підсумки яких порівнюються з Головною книгою.

2.2.Методика аудиту довгострокових та короткострокових позик

Аудит кредитних операцій передбачає засвідчення аудитором величини заборгованості клієнта за кредитами, оцінювання їх забезпеченості об'єктами кредитування. У процесі перевірки потрібно впевнитись у правильності оформлення строкових зобов'язань, грамотного їх групування, вивчити кредитні договори, а також довідки про об'єкти кредитування, спрямовані у відповідні банки, перевірити обґрунтованість обліку кредитних операцій.

В ході перевірки операцій з довгостроковими та короткостроковими позиками необхідно приділити увагу таким питанням[37]:

- можливості підприємства погасити кредити і позики вчасно (оцінюється з використанням коефіцієнтів ліквідності);
- правильності віднесення отриманих кредитів до короткострокових і довгострокових;
- наявності і правильності заповнення всіх реквізитів кредитного договору
- мети фактичного використання кредиту і її відповідності умовам договору;
- повноти, рівномірності та своєчасності фактичного погашення, наявності фактів порушень строків повернення кредитів та їх причини;
- відображення підприємством разом з залишками непогашених кредитів належних банкам процентів (для цього потрібно використати як дані балансу, так і Наказ про облікову політику підприємства);
- причини отримання кредитів в даному банку (чи було це зумовлено найбільш вигідними умовами або будь-якими іншими обставинами);
- порядку отримання позик і реалізації (випуску) короткострокових і довгострокових цінних паперів. Також потрібно встановити різницю між ринковою і номінальною вартістю цінних паперів, оскільки це здійснює вплив на платоспроможність підприємства;
- правильності складання кореспонденції за субрахунками синтетичних рахунків 50 «Довгострокові позики» та 60 «Короткострокові позики»;
- ведення аналітичного обліку за позикодавцями і термінами погашення кредитів;
- законності і обґрунтованості отримання від інших підприємств позик (кредитів) і порядку їх погашення;
- перевірки правильності застосування курсу валюти при відображенні у національній валюті одержання і погашення кредитів, наданих в іноземній валюті;
- перевірки правильності визначення курсових різниць на дату операції і на кінець звітного періоду. В кінцевому підсумку перевірка боргових

зобов'язань зводиться до засвідчення законності операцій щодо залучення підприємством позикового капіталу, реальності його боргів, здатності до погашення зобов'язань, що виникли.

Для підтвердження фактичної наявності заборгованості за кредитами і позиками відображеної у фінансовій звітності клієнта, аудитор на основі застосування МСА 505 «Зовнішні підтвердження», який відображає порядок отримання аудиторських доказів, направляє запити банкам та іншим кредиторам[42]. У процесі такої перевірки запити направляються не тільки до тих банків і кредиторів залишки заборгованості перед якими, відображаються на рахунках бухгалтерського обліку підприємства на кінець періоду, але й тим, заборгованість перед якими за даними обліку на кінець звітного року погашена, і від яких протягом звітного періоду були отримані і (або) перераховані істотні суми. Таким чином аудитор перевіряє, чи дійсно заборгованість на кінець звітного періоду погашена і всі зобов'язання знайшли відображення у фінансовій звітності.

Запити кредиторам і позикодавцям клієнта можуть спрямовуватися не лише для підтвердження величини залишків заборгованості за кредитами і позиками, але й для підтвердження істотних умов кредитування (відсоткові ставки за кредитами, наявність або відсутність застави або іншого забезпечення зобов'язань, терміни кредитування і т.п.).

Слід зазначити, що отримані підтвердження не можуть бути єдиним джерелом доказів щодо заборгованості за кредитними операціями, і аудитор не повинен повністю відмовлятися від проведення інших аудиторських процедур для отримання доказів повноти і правильності їх відображення у фінансовій звітності підприємства. Аудитор має використовувати не тільки зовнішні, але і внутрішні джерела інформації до яких, зокрема, відносяться кредитні договори або договори позики, платіжні документи, виписки з банківських рахунків підприємства, що підтверджують отримання та погашення кредитів і сплату відсотків за ними. При цьому аудитором вибірково аналізуються зазначені документи для того, щоб переконатися, що обсяг заборгованості, відображеної

в бухгалтерському обліку та звітності, відповідає умовам кредитних договорів (договорів позики), надходження і погашення кредитів та позик повністю, своєчасно і правильно відображено в бухгалтерському обліку та звітності підприємства[88].

Для перевірки повноти відображення в обліку відсотків за кредитами і позиками за звітний період, аудитор повинен перерахувати суму відсотків і порівняти отримані результати з даними, відображеними в бухгалтерському обліку та звітності. Така перевірка проводиться у напрямку від договорів до відображення в бухгалтерському обліку: аудитор відбирає ряд договорів, перераховує відсотки за ними та порівнює отримані дані з даними бухгалтерського обліку.

Облік розрахунків за довгостроковими позиками банків та іншими залученими позиченими коштами у інших осіб, які не є поточним зобов'язанням, ведеться на рахунку 50 «Довгострокові позики», рахунок балансовий, пасивний, призначений для обліку джерел засобів[64].

На рахунку 50 «Довгострокові позики» обліковують надані банком довгострокові кредити банків для технічного переобладнання, реконструкції та розширення діючих підприємств, а також на інші об'єкти будівництва підприємством. За кредитом рахунку відображаються суми одержаних довгострокових позик, а також переведення короткострокових позик в довгострокові.

На субрахунках 501 «Довгострокові кредити банків у національній валюті», 502 «Довгострокові кредити банків в іноземній валюті», відображаються суми довгострокової заборгованості за наданий кредит відповідно в національній та іноземній валюті.

На субрахунках 503 «Відстрочені довгострокові кредити банків у національній валюті», 504 «Відстрочені довгострокові кредити банків в іноземній валюті», відображаються суми відстроченої заборгованості за кредит, термін погашення якого відстрочено, відповідно в національній та іноземній валюті.

На субрахунках 505 «Інші довгострокові позики в національній валюті», 506 «Інші довгострокові позики в іноземній валюті» відображаються суми довгострокової заборгованості за зобов'язаннями із залучення позичених коштів (крім кредитів банків), відповідно у національній та іноземній валютах.

Аналітичний облік ведеться за позикодавцями (банками) в розрізі кожного кредиту (позики) окремо та строками погашення кредиту (позики).

Облік довгострокових кредитів за умови журнальної форми ведення обліку відображається у журналі № 2 за кредитом рахунку 50 «Довгострокові позики», аналітичні дані відображаються в самому журналі у певних розділах[23].

У Балансі для відображення такої заборгованості передбачено рядок 1510 [63]. При відображенні у фінансовому обліку операцій, пов'язаних з довгостроковими позиками, необхідно враховувати наступні правила:

- суми відсотків за користування кредитом списуються на субрахунок 792 «Результат фінансових операцій» з субрахунку 951 «Відсотки за кредит»;
- частина довгострокового зобов'язання, яка підлягає погашенню у термін 12-ти місяців, списується на рахунок 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями».

Порядок відображення в обліку операцій надходження та погашення довгострокових кредитів показано у таблиці 2.2.

Для обліку короткострокових кредитів банку у національній та іноземній валютах призначено рахунок 60 «Короткострокові позики». Цей рахунок балансовий, пасивний, призначений для обліку джерел засобів. По кредиту рахунку відображаються суми одержаних кредитів (позик), по дебету – сума їх погашення та переведення у довгострокові зобов'язання у разі відстрочення кредитів (позик). Рахунок 60 «Короткострокові позики» має такі субрахунки: 601 «Короткострокові кредити банків у національній валюті»; 602 «Короткострокові кредити банків в іноземній валюті»; 603 «Відстрочені короткострокові кредити банків у національній валюті»; 604 «Відстрочені

короткострокові кредити банків в іноземній валюті»; 605 «Прострочені позики в національній валюті»; 606 «Прострочені позики в іноземній валюті» [64].

Таблиця 2.2

Відображення в обліку довгострокових позик банку [64]

№ п/п	Зміст операцій	Проведення		Примітки
		Дебет	Кредит	
1	Отримано довгострокову позику у безготівковій формі	31.1, 31.2	50.1, 50.2, 50.5, 50.6	Кредитний договір, виписка банку
	За рахунок довгострокових кредитів придбано, створено об'єкти:	15.1	50.1, 50.2, 50.5, 50.6	Кредитний договір, договір придбання незавершеного будівництва
	а) капітального будівництва (витрат на будівництво);			
	б) придбання (створення) об'єктів основних засобів;	15.2	50.1, 50.2, 50.5, 50.6	Кредитний договір, форма ОЗ-1
	в) придбання (створення) інших необоротних матеріальних активів;	15.3	50.1, 50.2, 50.5, 50.6	Кредитний договір, форма ОЗ-1
	г) придбання нематеріальних активів	15.4	50.1, 50.2, 50.5, 50.6	Кредитний договір, форма НА-1
2	Придбання короткострокових інвестицій	35	50.1, 50.2, 50.5, 50.6	Кредитний договір
	Пролонгація (відстрочення) позик	50.1, 50.2	50.3, 50.4	Кредитний договір
3	Погашення коротко – і довгострокових векселів за рахунок довгострокових позик	51.1, 51.2, 62.1, 62.2	50.1, 50.2	Кредитний договір, акти прийому-передачі векселів
4	Конвертація облігаційної позики у довгостроковий кредит	52.1	50.5, 50.6	Кредитний договір. облігація
	Переоформлення довгострокових зобов'язань на довгострокові позики	53.1, 53.2	50.1, 50.2, 50.5, 50.6	Кредитний договір
5	Погашення поточної заборгованості за рахунок довгострокових кредитів	631, 632	50.1, 50.2, 50.5, 50.6	Кредитний договір, виписка з рахунку
6	Погашення довгострокових позик у безготівковій формі	50.1, 50.2, 50.5, 50.6	31.1, 31.2	Виписка банку
7	Погашення довгострокових позик одержаними вексями	50.1, 50.2, 50.5, 50.6	36	Кредитний договір, акти прийому-передачі векселів
8	Переведення довгострокової позики у короткострокову	50.1, 50.2, 50.5, 50.6	60	Кредитний договір
9	Переведення довгострокової позики у поточну заборгованість	50.1, 50.2, 50.5, 50.6	61	Бухгалтерська довідка

Облік кредитних операцій на підприємстві здійснюється в журналі № 2, аналітичні дані відображаються у журналі в окремих розділах.

Сума нарахованих процентів за короткостроковими кредитами обліковується на субрахунку 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками». Оплата відсотків за надані кредити провадиться в строки, визначені кредитною угодою, шляхом перерахування позичальником банку-кредитору коштів платіжними дорученнями. Несвоєчасна оплата відсотків за кредит може спричинити нарахування і стягнення пені з позичальника.

Рахунок 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями» призначений для узагальнення інформації про стан розрахунків за поточними зобов'язаннями, переведеними зі складу довгострокових, при настанні строку погашення протягом 12-ти місяців з дати балансу. Вказаний рахунок має два субрахунки.

На субрахунку 611 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в національній валюті» ведуть облік частини довгострокових зобов'язань, заборгованість за якими виражена в національній валюті. На субрахунку 612 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в іноземній валюті» ведуть облік частини довгострокових зобов'язань, заборгованість за якими виражена в іноземній валюті. Аналітичний облік ведуть за кредиторами та видами заборгованості.

У Балансі для відображення такої заборгованості передбачено рядок 1610 [63]. Порядок відображення в обліку операцій за короткостроковими кредитами узагальнено у таблиці 2.3

Доволі складні процедури аудитор повинен застосувати, щоб переконатися в тому, що заборгованість за кредитами і позиками повністю відображена у звітності підприємства і невідображених зобов'язань немає. Для цього необхідно ознайомитися з протоколами засідань ради директорів (іншого аналогічного органу), звітами про виконання бюджету та іншими подібними документами та проаналізувати їх на предмет виявлення фактів отримання або погашення кредитів і позик, що не знайшли відображення в бухгалтерському обліку та звітності клієнта.

Відображення в обліку короткострокових позик банку [23]

№ п/п	Зміст операцій	Проведення		Примітки
		Дебет	Кредит	
1	Отримано короткострокову позику у безготівковій формі	31.1, 31.2	60.1, 60.2	Кредитний договір, виписка банку
2	Нараховано відсотки за користування кредитом	95.1	68.4	Кредитний договір,
3	Придбано короткострокові інвестиції за рахунок позика	35.1, 35.2	60.1, 60.2	Накладна
4	Погашення короткострокового векселя позиченими коштами	62.1, 62.2	60.1, 60.2	Кредитний договір, вексель
5	Погашення заборгованості перед постачальниками за рахунок короткострокової позики	63.1, 63.2	60.1, 60.2	Виписка з позикового рахунку
6	Погашена заборгованість перед орендодавцем за об'єкти довгострокової оренди за рахунок короткострокової позики	53	60.1, 60.2	Кредитний договір. Договір оренди
7	Переоформлена короткострокова позика у довгострокову	60.1, 60.2	50	Кредитний договір
8	Погашення короткострокової позики готівкою	60.1, 60.2	30	Видатковий касовий ордер
9	Погашення короткострокової позики у безготівковій формі	60.1, 60.2	31.1, 31.2	Виписка банку
10	Погашення короткострокової позики короткостроковими векселями	60.1, 60.2	34.1, 34.2	Кредитний договір, акти прийому-передачі векселів
11	Пролонгація короткострокових кредитів	60.1, 60.2	60.3, 60.4	Кредитний договір

При перевірці повноти фінансової звітності аудитор повинен також звірити дані бухгалтерського обліку (сальдо відповідних рахунків Головної книги) з даними фінансової звітності у розрізі статей та переконатися в тому, що загальна сума заборгованості за кредитами і позиками у регістрах бухгалтерського обліку підприємства відповідає заборгованості за кредитами і позиками, відображеній у звітності. Оцінюючи правильність вартісної оцінки заборгованості в якості елементів перевірки вибірково досліджують заборгованість за кредитами і позиками в іноземній валюті, умовних грошових одиницях і заборгованість за товарними кредитами. Аудитор повинен здійснити

перерахунок вартісної оцінки такої заборгованості і звірити отримані результати з даними реєстрів бухгалтерського обліку [74].

Для перевірки правильності групування заборгованості у фінансовій звітності на довгострокову та короткострокову, аудитор повинен отримати від клієнта або скласти самостійно розшифровку відповідних статей звітності (перелік кредиторів та позикодавців заборгованість перед якими відображена у звітності як довгострокова та короткострокова) із зазначенням термінів погашення заборгованості згідно з умовами договорів. Потім слід вибрати достатню кількість кредиторів і позикодавців і перевірити, чи відповідає класифікація їх заборгованості на короткострокову або довгострокову умовам, вказаним у договорах.

Поточна частина заборгованості за довгостроковими кредитами повинна бути відображена в Балансі як короткострокова заборгованість підприємства за статтю «Поточна кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями. Щоб переконатися в цьому аудитор повинен вибрати ряд кредитних договорів і договорів позики терміном більше одного року, проаналізувати графік (терміни і суми) погашення заборгованості і упевнитися, що суми, які підлягають погашенню у періоді наступному за звітним, відображені в Балансі підприємства як короткострокова, а не довгострокова заборгованість. Якщо заборгованість у звітності класифікована неправильно, аудитор повинен розглянути вплив цього факту на достовірність показників фінансової звітності підприємства і врахувати при підготовці аудиторського звіту [37].

Необхідно вказати, що вся інша суттєва інформація щодо кредитних операцій підприємства також повинна бути розкрита у фінансовій звітності підприємства та примітках до неї. До такої інформації, зокрема, відносять:

- дані про залишки довгострокової та короткострокової заборгованості на початок і кінець звітного періоду, а також про отримані та погашені протягом звітного періоду кредити та позики;

- дані про нараховані за звітний період відсотки за кредитами і позиками;
- дані про обсяг простроченої заборгованості за кредитами і позиками;
- дані про заборгованість за кредитами (позиками), яка може бути достроково затребувана кредитором;
- дані про заборгованість за кредитами, позиками перед дочірніми підприємствами;
- інша інформація про заборгованість за кредитами і позиками, яка може бути суттєвою для користувачів фінансової звітності підприємства.

2.3. Аудиторська перевірка поточних зобов'язань

Документальна перевірка розрахункових і кредитних операцій передбачає ознайомлення із переліком юридичних і фізичних осіб, з якими економічний суб'єкт здійснює розрахунки, вивчення динаміки кредиторської заборгованості та встановлення відповідності даних отриманих за розрахунками, інформації відображеній у бухгалтерському обліку.

Документальна перевірка розрахункових та кредитних операцій проводиться у такій послідовності [37]:

1. На основі даних аналітичного обліку визначають обсяг кредиторської заборгованості.
2. Проводять звірку залишку заборгованості, що відображається у балансі на початок періоду перевірки за кожним видом розрахунків, із залишком, який показаний в облікових регістрах та в актах взаємозвірки розрахунків із постачальниками та підрядниками.
3. За кожним видом розрахунків перевіряють правильність записів у облікових регістрах та у документах, які слугували підставою для таких записів. А саме, за даними аналітичного рахунку кожна сума за певним видом розрахунків порівнюється із даними первинних документів, записами Головної книги та звіряється із відповідними кореспондуючими рахунками.

4. З'ясовують реальність та законні підстави проведення операцій стосовно кожної суми заборгованості.

Контроль записів на рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» передбачає перевірку:

- наявності та правильності заповнення всіх реквізитів договорів;
- причин появи заборгованості, дати її повернення;
- випадків не вимагання кредитором заборгованості та обґрунтованості її списання;
- оформлення рахунків, рахунків-фактур (із зазначенням сум сплаченого ПДВ);
- обліку бартерних операцій;
- оформлення Журналу обліку одержаних від постачальників рахунків-фактур та Книги придбання;
- оформлення документів щодо облікування імпортованих операцій (контракт: предмет, обсяг товару, якість та ціна товару, місце виконання контракту, умови платежу, гарантійні умови, пакування, маркування товару тощо);
- відповідності ціни в документах (рахунках постачальників) та у договорах;
- включення витрат у собівартість продукції;
- віднесення штрафів за невиконання умов договорів постачання (строки, якість поставки, неналежне оформлення документів, нестачі тощо).

Перевіряючи правильність відображення в бухгалтерському обліку операцій за розрахунками з постачальниками, підрядниками слід звернути увагу на найтипівіші помилки, які при цьому можуть мати місце. До таких помилок, в першу чергу відносять[16;22]:

- несвоєчасну реєстрацію господарського факту у носії інформації та в обліковому реєстрі;

- реєстрацію фактів господарської діяльності в документах нетипової форми (у випадку, коли для таких операцій передбачений документ уніфікованої форми);

- відсутність відповідних реквізитів, за якими документ набуває юридичної сили;

- порушення при оформленні первинних документів (заповнення документів засобами, що зменшують тривалість їх зберігання, некоректне внесення виправлень у первинні документи);

- порушення термінів зберігання документів в архівах;

- перекриття заборгованості за одним контрагентом авансом, одержаним від іншого контрагента;

- несвоєчасність списання заборгованості після закінчення строку позовної давності;

- відсутність виправлень за списаною на витрати вартістю матеріальних цінностей (за роботами, послугами), які були відображені як невідфактуровані поставки, однак документи за ними отримані і дані у них не відповідають раніше відображеним показникам в регістрах обліку;

- несвоєчасне оформлення претензійних листів постачальникам, відсутність своєчасного відображення в аналітичному обліку розрахунків із постачальниками за неоплаченими в строк розрахунковими документами, за невідфактурованими поставками, за виданими авансами, за виданими векселями, за простроченими з порушенням методології обліку в частині некоректно відображеної кореспонденції рахунків.

Аудиторську перевірку операцій економічного суб'єкта пов'язаних із сплатою податків й платежів здійснюють у такому порядку[35;37]:

- встановлюють правильність застосування ставок оподаткування, розрахунку бази оподаткування, вивчають законність та обґрунтованість пільг щодо нарахування податків та платежів до бюджету;

- перевіряють правильність відображення операцій на рахунку 64 та відповідність записів аналітичного обліку за цим рахунком даним Головної книги та форм звітності.

На початку перевірки аудиторю необхідно дослідити, які платежі й податки економічний суб'єкт перераховує до бюджету. Потім йому необхідно переконатися, що підприємство має право на застосування відповідної податкової ставки та перевірити, що сума податків, а також податкових активів і зобов'язань розраховані правильно. Для цього він самостійно перераховує суми податків, вивчає характер виробництва, категорію підприємства.

У ході аудиторської перевірки необхідно оцінити правильність, повноту та своєчасність сплати податків (зборів, платежів) до бюджету, що передбачає вивчення платіжних документів, податкових декларацій тощо.

Перевірка правильності, повноти та своєчасності перерахування (сплати) податків, зборів, платежів до бюджету може встановлюватися шляхом перевірки платіжних документів, податкових декларацій тощо. Аудитор звертає увагу на строки відображення ПДВ щодо наявності або відсутності передчасного зарахування суми ПДВ (наприклад, за основними засобами, які вводяться в експлуатацію, до приймання об'єкта); вивчає правильність відображення суми ПДВ на рахунках [46].

Аудит розрахунків за соціальним страхуванням необхідно розпочати із встановлення факту, що економічний суб'єкт зареєстрований за місцем свого розташування як платник страхових внесків.

Також у процесі перевірки аудитор має оцінити обґрунтованість використання коштів Фондів соціального страхування, вивчити правильність оформлення документів, які надають право на отримання відповідних виплат (листоків непрацездатності, довідок тощо). Значна увага приділяється показнику середня заробітна плата, який є важливим при розрахунку суми допомоги за тимчасовою непрацездатністю, а також встановленню безпосереднього стажу роботи працівникам.

У процесі перевірки порівнюють суми нарахованої та виплаченої допомоги працівникам за листками тимчасової непрацездатності із сумами відображеними в регістрах обліку і розрахункових відомостях а також дані таблиця обліку використання робочого часу з кількістю оплачених днів за листком тимчасової непрацездатності працівника.

Перевіряючи правильність відображення записів на рахунку 65 «Розрахунки за страхування» слід звернути увагу на [49]:

- обґрунтованість встановлення бази для нарахування єдиного соціального внеску;
- застосування тих норм відрахувань, які визначені законодавством;
- правильність складання документів (оформлення розрахунково-платіжних документів у відповідності з вимогами) та відображення операцій на рахунку 65;
- ідентичність даних аналітичного, синтетичного обліку рахунку 65 і записів Журналу 3, Головної книги, Балансу (ф. № 1).

Здійснюючи аудит розрахунків з оплати праці будь-якого економічного суб'єкта необхідно встановити [50]:

- ✓ чи є реальними операції із заробітної плати, які відображаються в облікових регістрах;
- ✓ чи повною мірою відображені в обліку операції щодо заробітної плати;
- ✓ чи правильними є нарахування на заробітну плату та утримання з неї;
- ✓ чи своєчасно видається заробітна плата;
- ✓ чи правильно організований бухгалтерський облік заробітної плати;

Проведення перевірки достовірності розрахунків з оплати праці передбачає ознайомлення аудитора з рядом документів, а саме вивчення інформації відображеної в [74]:

- колективному договорі, Положенні про оплату праці, Положенні про преміювання працівників;

- наказах щодо прийому, звільнення працівників; табелях обліку відпрацьованого часу; штатному розкладі (щодо погодинної оплати); нарядах (щодо відрядної оплати); договорах цивільно-правового спрямування (трудових угодах);

Аудитор у процесі перевірки також з'ясовує:

- чи відповідає обсяг виконаних робіт базі нарахування оплати праці при застосуванні відрядної форми оплати праці ;
- чи правильно нарахована заробітна плата за посадовими окладами при неповному місяці роботи;
- чи правомірно була надана додаткова відпустка;
- чи правильно нарахована заробітна плата за відпустку, та сума компенсації за невикористану відпустку;
- чи правильно нараховані виплати за листками непрацездатності;
- чи правильно визначено утримання згідно виконавчих листів;
- чи відповідає порядок нарахування єдиного соціального внеску вимогам чинного законодавства;
- чи своєчасно та в повному обсязі здійснюються перерахування до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Необхідно також перевірити чи не було повторного нарахування оплати праці за вже виплаченими первинними документами (табелями, нарядами, накопичувальними обліковими листами та разовими документами). Аудитор самостійно здійснює арифметичний підрахунок у нарядах, які виписані на осіб, відсутніх в обліковому складі підприємства та тих осіб, що працювали доволі короткий період часу, нарядах щодо виправлення браку та переробки неякісно виконаних робіт, а також розрахункових відомостей. Аналізу підлягає також правильність утримання із заробітної плати податку з доходів фізичних осіб, єдиного соціального внеску, розміру аліментів.

Важливою і необхідною є також перевірка обґрунтованості нарахування та виплати премій, надбавок, доплат (через відхиленнями від необхідних умов

праці, наднормативні години, через простої, роботу у шкідливих умовах), щорічних відпусток, винагород за підсумками роботи тощо.

Під час перевірки достовірності оплати відпусток працівникам встановлюють правильність розрахунку середньомісячної та, середньоденної заробітної плати, та вивчають обґрунтованість суми оплати за період відпустки.

Вивчення платіжних відомостей щодо виплати заробітної плати, премій, стипендій тощо передбачає порівняння сум, що належать виконавцям робіт, які відображені у нарядах, табелях-розрахунках, із сумами, вказаними у платіжних відомостях. За умови виявлення відмінностей у зазначених документах їх слід вилучити, а від осіб, які одержали грошові кошти, отримати пояснення з приводу обставин одержання готівки.

Перевіряючи організацію обліку та контролю виробітку і нарахування заробітної плати працівникам-відрядникам акцентують увагу на правильності оформлення первинних документів (нарядів, маршрутних листів тощо), правильності застосування норм та розцінок, наявності підписів посадових осіб, заповненні необхідних реквізитів, відсутності виправлень [74].

Виплати грошових коштів за трудовими угодами передбачає вивчення інформації відображеної у трудових угодах (договорах), актах приймання виконаних робіт, відомостях на оплату праці найманих осіб, видаткових касових ордерах тощо.

Перевірка правильності нарахування оплати праці за сумісництвом вимагає виявлення фактів виконання сумісником роботи за сумісництвом під час своєї основної діяльності. Порівняння часу роботи сумісника на підприємстві із часом його роботи в інших економічних суб'єктах дає можливість з'ясувати, чи не працював він у один і той же період у різних економічних суб'єктах та одержував заробітну плату не за відпрацьований час.

Перевірка операцій за рахунком 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» передбачає встановлення [46]:

- особливостей оплати праці, що використовуються на підприємстві (погодинна, погодинно-преміальна, відрядна, відрядно-преміальна тощо);

- порядку використання тарифних ставок або умов договору при погодинній оплаті праці, а також норм і розцінок – при відрядній;

- правильності оформлення трудової угоди щодо залучення працівників зі сторони (назва документу, місце, дата його складання, назва підприємства, посада, прізвище, ім'я, по батькові залученого працівника, зміст угоди із зазначенням зобов'язань зі сторони підприємства і працівника, термін здачі виконаних робіт, форма оплати, вимоги щодо якості роботи, термін і порядок оплати праці працівника, адреса сторін і підписи, печатка підприємства);

- оплати часткового браку (або повного, але такого, що виник не через вину працівника) за заниженими розцінками;

- доплат за сумісництво, за роботу у важких і шкідливих умовах, за понадурочний час;

- правильності оплати:

- а) простою не з вини працівника (за умови, що він попередив адміністрацію про початок простою);

- б) бракованої продукції не з вини працівника ;

- в) роботи у нічний час (відповідно до договору);

- г) роботи в надурочний час ;

- д) роботи у святкові дні (не менше, ніж за подвійними ставками відрядних розцінок (погодинної ставки));

- нарахування допомоги за тимчасовою непрацездатністю (на підставі листка тимчасової непрацездатності лікувального закладу);

- правильність утримань із заробітної плати;

Важливим для аудитора є перевірка відповідності показників Балансу, Головної книги та аналітичного обліку за рахунком 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» на одну і ту ж дату.

Розділ 3. Аналіз позиченого капіталу та ефективності його використання

1.1. Аналіз складу, структури та динаміки позиченого капіталу

Обґрунтованість управлінських рішень щодо формування і використання позичених коштів економічним суб'єктом залежить від дієвості системи аналізу та використання сучасних підходів і методів, які дозволять підприємству здійснювати інтерактивне управління в умовах нестабільного зовнішнього середовища і своєчасно вирішувати проблеми достатності та ефективності використання позичених джерел фінансування. Сукупність цих методів, представляє аналітичний інструментарій, доцільність і послідовність застосування якого в процесі підготовки управлінських рішень має відповідати завданням аналізу, а також забезпечувати реалізацію функцій аналізу в системі управління капіталом підприємства, їх адаптацію до запитів осіб, що приймають управлінські рішення.

Якість та достовірність результатів аналізу позичених джерел фінансування підприємства визначається комплексністю аналітичних досліджень та залежить від змістового наповнення його методики. Вивчення існуючих методичних підходів до аналізу капіталу підприємства дає підстави стверджувати, що методика аналізу позиченого капіталу включає такі елементи: формулювання завдань і мети, з якою проводиться аналіз позичених джерел фінансування; підбір системи показників, необхідних для здійснення такого аналізу, та визначення ступеня їхнього взаємозв'язку; визначення етапів проведення аналізу позиченого капіталу та вибір методів, способів і прийомів, які застосовуватимуть на кожному з них; підбір джерел інформації; вибір технічних засобів, які доцільно використати для обробки інформації; визначення порядку оформлення результатів аналізу; інтерпретація результатів аналізу та визначення ефекту від його проведення [92].

Метою аналізу позиченого капіталу є виявлення тенденцій динаміки обсягу, складу і структури позичених засобів та оцінка ефективності їх використання підприємством, а також відшукування шляхів підвищення рівня віддачі позиченого капіталу та зміцнення фінансової стійкості суб'єкта

господарювання [76]. Відповідно до визначеної мети аналізу в якості основних завдань аналізу позиченого капіталу підприємств нами визначені:

- оцінка наявності, складу і динаміки позиченого капіталу підприємства;
- оцінка виявлених змін в його складі;
- оцінка причин та наслідків зміни позичених засобів підприємства;
- оцінка ефективності використання позиченого капіталу;
- пошук потенційних резервів поліпшення складу та структури позичених джерел засобів, підвищення ефективності їх використання та забезпечення фінансової безпеки підприємства;
- формування пропозицій щодо практичної реалізації виявлених резервів.

Виконання завдань аналізу позиченого капіталу підприємства передбачає використання відповідної системи показників і методів їх аналітичної обробки.

Відповідно, концептуальна модель методики аналізу позиченого капіталу підприємства матиме вигляд (рис. 3.1.)

Аналіз позиченого капіталу розпочинають з оцінки його обсягу та динаміки; співвідношення динаміки позиченого капіталу у зіставленні з динамікою власного капіталу та активів підприємства; визначення частки позиченого капіталу в сукупному капіталі суб'єкта господарювання. Такий аналіз проводиться за допомогою методів вертикального та горизонтального аналізу й припускає зіставлення даних балансу щодо капіталу підприємства й окремих його складових на кінець і початок звітної періоду, або за ряд звітних періодів. Горизонтальний аналіз дозволяє визначити зміни обсягу та складу позиченого капіталу за аналізований період, а вертикальний – його структурні зміни.

Для проведення аналізу та розрахунку необхідних показників використаємо фінансову звітність ПрАТ «Тернопільський молокозавод» подану у додатках (В,Г,Д,Е,Є,Ж,З).

Рис 3.1. Концептуальна модель методики аналізу позиченого капіталу[92]

Необхідні дані для оцінки наявності та динаміки позиченого капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» узагальнено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Обсяг та динаміка позиченого капіталу

Показники	2017 рік	2018 рік	Динаміка	
			абсолютна (тис.грн)	відносна (%)
1. Всього капіталу, тис. грн.	417241	514395	97154	23,29
2. Власний капітал, тис.грн	160458	203424,5	42966,5	26,78
у % до всього капіталу	38,46	39,55	1,09	2,83
2.Позичений капітал, тис.грн	256783	310970,5	54187,5	21,10
у % до всього капіталу	61,54	60,45	-1,09	-1,77

Як показують дані таблиці, обсяг капіталу досліджуваного підприємства збільшився за два роки на 97154 тис. грн., або на 23,29%. У джерелах фінансування активів підприємства протягом аналізованого періоду переважає позичений капітал, що є ознакою залежності від зовнішніх джерел фінансування. Обсяг позичених засобів у 2018 році у порівнянні з 2017 роком зріс на 54187,5 тис. грн., або на 21,10%, однак його частка не суттєво, але все-таки зменшилася на 1,09% та становила у 2018 році 60,45% сукупного капіталу підприємства.

Як вже зазначалося, обсяг позиченого капіталу вказує на загальну суму боргу, його ріст не дає можливості підприємству проводити незалежну фінансову політику, вказує на погіршення його фінансової стійкості, генерує ризик банкрутства. Така ситуація супроводжується перевищенням темпів приросту позиченого капіталу над темпом приросту власного капіталу і активів. ПрАТ «Тернопільський молокозавод» демонструє цілком інший взаємозв'язок темпів росту вказаних показників, а саме темп зростання власного капіталу (126,78%) є вищим за темп росту активів (123,29%) та позиченого капіталу (121,10%). Дотримання такого співвідношення показників у довготривалому періоді дозволяє підприємству успішно функціонувати та свідчить, що воно контролює обсяг позичених коштів та використовує їх для розширення

масштабів діяльності, збільшення обсягів продажу та підвищення віддачі авансованих ресурсів.

Оцінимо склад та структуру позиченого капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» на основі інформації поданої у таблиці 3.2

Таблиця 3.2

Склад та структура позиченого капіталу товариства

Показники	2017 рік	2018 рік	Динаміка	Темп зміни, %
1. Всього капіталу, тис. грн.	417241	514395	97154	123,29
2. Позичений капітал, тис. грн. у % до всього капіталу	256783 61,54	310970,5 60,45	54188 -1,09	121,10 98,23
а. Довгостроковий позичений капітал, тис. грн. у % до позиченого капіталу	143072 55,72	169905 54,64	26833 -1,08	118,76 98,06
б. Короткостроковий позичений капітал, тис. грн. у % до позиченого капіталу	113711 44,28	141065,5 45,36	27354,5 1,08	124,06 102,44
2.2.1. у т.ч. кредиторська заборгованість, тис. грн. у % до позиченого капіталу	107688,5 41,94	128093,5 41,19	20405 -0,75	118,95 98,21

Позичений капітал товариства характеризується як довгостроковими, так і короткостроковими джерелами засобів. У складі та структурі позиченого капіталу протягом двох років переважає довгостроковий позичений капітал. У 2018 році обсяг позиченого капіталу, що залучається товариством на довгостроковій основі збільшився за абсолютною сумою на 26833 тис. грн., або на 18,76%, однак його частка зменшилася на 1,08%, тоді як частка короткострокового позиченого капіталу зросла. Необхідно зазначити, що майже весь поточний позичений капітал товариства формується кредиторською заборгованістю, частка якої у 2018 році становила 90,8 % короткострокових позичених джерел. Негативним моментом динаміки обсягів позиченого капіталу товариства можна визначити перевищення темпів зростання поточних зобов'язань порівняно з довгостроковими позиками (124,06% проти 118,76%).

У процесі аналітичного дослідження необхідно приділити увагу оцінці складу позиченого капіталу у розрізі форм залучення, вивченню в динаміці

частки фінансового, товарного кредитів та внутрішньої кредиторської заборгованості в загальній сумі позиченого капіталу, який використовується підприємством. Під час аналізу виявляється динаміка питомої ваги окремих їх видів у складі фінансового, товарного кредитів і внутрішньої кредиторської заборгованості та перевіряється своєчасність нарахування і виплат засобів за окремими рахунками. За умови наявності необхідної інформації можна з'ясувати питання щодо суми кредитів, не сплачених у строк, виявити причини їх утворення, оцінити штрафні санкції за прострочку платежу.

Вивчимо позичений капітал ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у розрізі форм залучення за даними таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Форми залучення позиченого капіталу

Показники	2017 рік	2018 рік	Динаміка	Темп зміни, %
1.Позичений капітал, тис грн.	256783	310970,5	54187,5	121,10
1.1.Фінансовий кредит, тис. грн. у % до позиченого капіталу	149094,5 58,06	182877 58,81	33782,5 0,75	122,66 101,29
1.1.1.Довгострокові кредити, тис. грн. у % до фінансового кредиту	143072 95,96	169905 92,91	26833 -3,05	118,76 96,82
1.1.2.Короткострокові кредити, тис. грн. у % до фінансового кредиту	6022,5 4,04	12972 7,09	6949,5 3,05	215,39 175,50
1.2.Товарний кредит, тис. грн. у % до позиченого капіталу	92461 36,01	108325,5 34,84	15864,5 -1,17	117,16 96,75
1.3.Внутрішня кредиторська заборгованість у % до позиченого капіталу	15227,5 5,93	19768 6,36	4540,5 0,43	129,82 107,25

Аналіз позиченого капіталу за формами залучення показує, що товариство залучає кошти у розрізі фінансового, товарного кредитів та внутрішньої кредиторської заборгованості. У формі фінансового кредиту у 2018 році товариство залучило 59% позиченого капіталу. Обсяг фінансового кредитування становить 182877 тис. грн, що на 33782,5 тис грн., або 22,66% більше рівня 2017 року. Це як довгострокові, так і короткострокові кредити банку. Величина отриманих товариством довгострокових кредитів протягом двох років збільшилася на 26833 тис.грн., або на 18,76%, а короткострокових

зросла у 2,2 рази та становила у 2018 році 12972 тис. грн., позичених коштів товариства. Позитивна динаміка фінансового кредиту може свідчити про високий рівень довіри банків до товариства, його позитивну кредитну історію та надійність як ділового партнера.

Товарний кредит займає у звітному році майже 35 % позиченого капіталу товариства, що є дещо нижчим (на 1,17%) рівня попереднього року. В абсолютній сумі обсяг залучення коштів за даною формою зріс на 15864,5 тис. грн., або на 17,16%. Даний факт свідчить, що товариство збільшило обсяг своїх зобов'язань і має здійснити поставку продукції, послуг за які раніше отримало гроші.

Внутрішня кредиторська заборгованість характеризує найбільш короткострокову форму позиченого капіталу, яка формується за рахунок внутрішніх джерел. Обсяг цієї форми залучення збільшився у 2018 році порівняно з 2017 роком на 4540,5 тис. грн., або на 29,8%, хоча частка у структурі запозичень дещо знизилася і становить 6,36% позиченого капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод». Оцінюючи динаміку внутрішньої кредиторської заборгованості слід зауважити, що це, по суті, – безкоштовне джерело фінансування оборотних активів товариства. Тому збільшення обсягу внутрішньої кредиторської заборгованості зменшує обсяг засобів, необхідний підприємству для ведення своєї поточної діяльності. Затримка у виконанні поточних зобов'язань за розрахунками веде до росту розміру внутрішньої кредиторської заборгованості. Оскільки даний факт знижує потребу підприємства в кредиті, то це формує бажання власників збільшувати її обсяг і сповільняти оборотність. Однак необхідно враховувати, що зниження рівня матеріальної зацікавленості працівників супроводжується зниженням продуктивності праці, ростом плинності кадрів. Невиконання податкових зобов'язань веде до росту штрафних санкцій.

Залучення й обслуговування позиченого капіталу пов'язано з виникненням фінансових витрат у підприємства, перелік яких повинен бути представлений в обліковій політиці. Формування фінансових витрат та їх склад

має залежати від виду позиченого капіталу. У звіті про фінансові результати відображається інформація про величину фінансових витрат товариства, пов'язаних із залученням позиченого капіталу, що акумулюються на рахунку 95«Фінансові витрати». Порівнюємо величину фінансових витрат з обсягом всього позиченого капіталу товариства. При цьому розраховуємо також рівень витрат саме для «платної» складової позиченого капіталу, адже певна частина ресурсів у формі фінансової допомоги, кредиторської заборгованості, та ін. є так званим «безплатним» джерелом фінансування його діяльності (таблиця 3.4).

Таблиця 3.4

Рівень фінансових витрат на позичений капітал товариства

Показники	2017 рік	2018 рік	Динаміка
1.Фінансові витрати, тис.грн.	26954	28681	1727
2.Позичений капітал всього, тис.грн	256783	310970,5	54188
3.«Платний»обсяг позиченого капіталу, тис грн.	149094,5	182877	33782,5
4.Середній рівень фінансових витрат за сукупним позиченим капіталом, (номінальна ставка) %, (ряд1: ряд2)	10,50	9,22	-1,28
5. Середній рівень фінансових витрат за сукупним позиченим капіталом, з врахуванням податкового коректора, (реальна ставка) %	8,61	7,56	-1,05
6. Середній рівень фінансових витрат за «платним» капіталом, (номінальна ставка), % (ряд 1:ряд3)	18,08	15,68	-2,4
7.Середній рівень фінансових витрат за «платним» капіталом, з врахуванням податкового коректора, (реальна ставка),%	14,83	12,86	-1,97

Розрахований рівень фінансових витрат є середньою відсотковою ставкою, яку платить товариство за користування позиченими коштами. Як показують розрахунки наведені в таблиці 3.4., ставки витрат на позичений капітал в цілому та у розрізі платного позиченого капіталу свідчать, що у 2017-2018рр.товариство проводило цілеспрямовану політику зниження витрат на залучення ресурсів із зовнішніх джерел (темпи зростання обсягу залучення (121, 1 %) в 1, 14 рази перевищують темпи росту фінансових витрат (106,4%) . Так, якщо у 2017 році реальна ставка витрат на позичений капітал становила у товариства 8,61%, то у 2018 році – всього 7,56%.

Розрахунок вартості «платного» позиченого капіталу показав, що реальна ціна залучення позикових коштів для товариства є значно вищою. Так, різниця між ставками вартості сукупного і платного позиченого капіталу у 2018 році становила 5,3 % , або 1,7 рази (12,86-7,56%). При цьому варто вказати, що у 2018 році активи товариства генерували прибуток на рівні 8,34% . Підсумовуючи результати оцінки процесу формування позиченого капіталу в контексті аналізу показників фінансової стійкості та динаміки витрат на капітал можна стверджувати, що діяльність товариства зазнає відповідного фінансового ризику.

Ефективна фінансова діяльність підприємства неможлива без постійного залучення позичених засобів та своєчасного їх погашення. При цьому в аналітичному процесі важливою є оцінка руху позиченого капіталу за звітний період у розрізі надходження і вибуття окремих його видів.

Слід зазначити, що цьому напрямку дослідження не приділяється належної уваги в сучасній спеціальній літературі, але він є дуже важливим, оскільки дозволяє оцінити інтенсивність оновлення капіталу підприємства. У зв'язку із цим для характеристики руху позиченого капіталу підприємства доцільно використовувати абсолютні та відносні показники, алгоритми розрахунку яких наведені в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5.

Порядок розрахунку коефіцієнтів руху позиченого капіталу[32;34]

Показники	Алгоритм розрахунку	Економічний зміст показника
Коефіцієнт одержання позиченого капіталу	Співвідношення позиченого капіталу, що надійшов на підприємство у звітному періоді, та позиченого капіталу на кінець звітного періоду	Показує, яку частину від позикового капіталу, що є на кінець періоду, складають нові позикові кошти (кредити, позики тощо)
Коефіцієнт погашення позиченого капіталу	Співвідношення позиченого капіталу, за яким виконані всі зобов'язання протягом звітного періоду, та позиченого капіталу на початок звітного періоду	Показує, яка частина позикових джерел фінансування активів, із якими підприємство почало діяльність у звітному періоді, погашена у звітному періоді
Коефіцієнт приросту позиченого капіталу	Співвідношення різниці між розміром позиченого капіталу на початок і кінець звітного періоду та позиченим капіталом на початок звітного періоду	Показує темпи зміни наявності позиченого капіталу, вкладеного у фінансування активів підприємства

Аналіз інтенсивності оновлення капіталу підприємства слід здійснювати також у динаміці шляхом порівняння фактичних даних абсолютних і відносних показників руху капіталу з даними попереднього періоду.

Зважаючи на відсутність у фінансовій звітності товариства інформації про надходження і вибуття позиченого капіталу в розрізі його видів, то розрахуємо лише коефіцієнт приросту позиченого капіталу як відношення обсягу його річного приросту до залишку на початок звітного періоду (таблиця 3.6.)

Таблиця 3.6

Коефіцієнти приросту позиченого капіталу товариства

Показники	2017 рік	2018 рік	Динаміка
Позичений капітал, всього	0,2521	0,1782	-0,0739
Довгостроковий позичений капітал, в т.ч.	0,3417	0,0726	-0,2691
- довгострокові позики	0,3417	0,0726	-0,2691
Поточний позичений капітал в т.ч.	0,1487	0,3206	0,1719
- короткострокові позики	1,5880	0,9862	-0,6018
- кредиторська заборгованість	0,1015	0,2694	0,1679

Отримані дані засвідчили, що темпи приросту позиченого капіталу товариства за аналізований період дещо знизилися. Значення коефіцієнта приросту довгострокового позиченого капіталу демонструє тенденцію до зниження і становило у 2018 році 0,0726. При цьому, для поточних зобов'язань значення коефіцієнта приросту у звітному році було суттєво вищим і склало 0,3206, тобто обсяг короткострокового позиченого капіталу товариства у 2018 році збільшувався на 32,06%. Це обумовлено в першу чергу нарощуванням товариством короткострокових кредитів та кредиторської заборгованості.

У процесі аналізу особливу увагу слід приділяти дослідженню змін позиченого капіталу в частині кредиторської заборгованості, оскільки її обсяг та якісний склад визначають фінансову стійкість, а її рух – стан платіжної дисципліни підприємства. Рух кредиторської заборгованості оцінюється на підставі показників виникнення та погашення зобов'язань та їх зміни за період (загалом і в розрізі видів кредиторської заборгованості). Далі виявляють

невиправдану кредиторську заборгованість та оцінюють її динаміку. Для відстеження змін простроченої заборгованості за даними відомості обліку розрахунків з постачальниками слід розглянути залишок зобов'язань на кінець звітного періоду за строками утворення невиправданої заборгованості (строк оплати не настав, не оплачені у строк від 1 до 30 днів, від 31 до 90 днів, від 91 до 180 днів і більше ніж півроку), а також встановити причини неплатежів.

1.2. Аналіз участі позиченого капіталу у формуванні активів підприємства

Аналітичне дослідження позиченого капіталу передбачає оцінку його участі у формуванні активів підприємства. Для цього вивчають, яка частка необоротних активів і оборотних активів підприємства покрита позиченим капіталом, та розраховують систему коефіцієнтів фінансової стійкості підприємства, що дозволяє встановити рівень фінансової залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування [78].

Фінансова стійкість аналізується за допомогою системи фінансових коефіцієнтів. Інформаційною базою для таких розрахунків є баланс підприємства (додатки В, Е). Аналіз проводиться шляхом розрахунку та порівняння отриманих значень коефіцієнтів з базовими величинами, а також вивчення динаміки їх зміни за певний період. Базовими величинами можуть бути: значення коефіцієнтів за минулий рік, середньогалузеві значення коефіцієнтів, значення коефіцієнтів підприємств-конкурентів, партнерів, теоретично - обґрунтовані або встановлені за допомогою експертного опитування оптимальні (нормативні) значення коефіцієнтів.

Для оцінки фінансової стійкості підприємства використовуються наступні показники [75;85].

Коефіцієнт концентрації позиченого капіталу (K_k), який розраховується шляхом ділення обсягу позиченого капіталу підприємства (ПК) на суму активів його активів (A).

$$K_k = \frac{PK}{A}$$

Цей показник є критерієм оцінки фінансової залежності підприємства, який демонструє частину активів підприємства профінансованих за рахунок позиченого капіталу. Нормативним є значення коефіцієнта у межах 0,4 - 0,6.

Якщо значення коефіцієнта перевищує норматив, то рівень фінансових ризиків є досить значним. Якщо ж значення коефіцієнта є нижчим, то це може бути ознакою неповного використання фінансового та виробничого потенціалу підприємством. За умови, коли коефіцієнт є вищим одиниці можна стверджувати, що у підприємства більше боргів, ніж активів і воно може збанкрутувати.

У випадку, коли фактичне значення коефіцієнта є нижчим за нормативне підприємству необхідно шукати шляхи залучення додаткового позиченого капіталу, але це слід робити тільки у разі очікуваного підвищення рентабельності активів, або власного капіталу. Якщо ж фактичне значення коефіцієнта перевищує нормативне, то можна вдатися до таких заходів як: зміна напрямів розподілу прибутку та реінвестування його у щоденну роботу підприємства; залучення додаткових коштів власників або нових інвесторів; оптимізація поточної фінансової структури активів для зменшення потреби в джерелах фінансування і т.п.

Коефіцієнт співвідношення позиченого і власного капіталу (K_c), його ще називають коефіцієнтом фінансового ризику розраховується шляхом ділення величини позиченого капіталу (PK) до величини власного капіталу (BK). Даний коефіцієнт характеризує кількість позиченого капіталу, яку підприємство залучає на 1 гривню власного. Ріст коефіцієнта свідчить про ріст його залежності від позичених джерел фінансування, втрату фінансової стійкості (автономії). Теоретично - обґрунтоване значення коефіцієнта складає 0,5.

Допустимий рівень залежності позиченого і власного капіталу визначається умовами роботи кожного підприємства і в першу чергу, швидкістю обороту капіталу. Якщо дебіторська заборгованість обертається

швидше, ніж матеріальні оборотні активи, то це означає достатньо високу інтенсивність надходження грошових коштів на рахунки підприємства. Тому при високій оборотності матеріальних оборотних активів і ще більш високій оборотності дебіторської заборгованості значення цього коефіцієнта може бути достатньо високим.

Оптимальне співвідношення між власним і позиченим капіталом можна встановити користуючись механізмом дії ефекту фінансового важеля.

Коефіцієнт автономії ($K_{ав}$) розраховується як відношення власного капіталу (BK) до величини активів підприємства (A) і вказує на частку власного капіталу в активах підприємства. Ріст коефіцієнта свідчить про зміцнення фінансової стійкості підприємства. Теоретично обґрунтоване значення 0,5.

$$K_{ав} = \frac{BK}{A}$$

Коефіцієнт забезпеченості матеріальних активів власним оборотним капіталом ($K_з$), який розраховується як відношення власного оборотного капіталу ($ВOK$) до величини матеріальних оборотних активів (MOA).

$$K_з = \frac{ВOK}{MOA}$$

Це показник того, в якій мірі матеріальні запаси покриті власними джерелами і не потребують позичених. Якщо значення коефіцієнту більше від одиниці, то підприємство зовсім не залежить від позичених засобів при формуванні своїх виробничих запасів. Основними шляхами росту даного коефіцієнта є зменшення величини матеріальних запасів, збільшення величини власного оборотного капіталу за рахунок росту обсягу чистого прибутку і зміною напрямків його використання, реалізація непотрібних основних засобів і нематеріальних активів.

Коефіцієнт забезпеченості власним капіталом розраховується як відношення власного оборотного капіталу до загальної величини оборотних активів підприємства. Даний показник характеризує наявність у підприємства власного оборотного капіталу, який необхідний для фінансування поточної

діяльності. Мінімальне теоретично-обґрунтоване значення коефіцієнта - 0,1. Чим вище значення цього коефіцієнта, тим кращий рівень фінансової стійкості підприємства, тим більше у нього можливостей проведення незалежної фінансової політики.

Коефіцієнт маневрування (K_m) вказує, яка частка BK використовується для фінансування поточної діяльності і розраховується за формулою:

$$K_m = \frac{BOK}{BK}$$

де BOK - величина власного оборотного капіталу підприємства;

BK - величина власного капіталу.

Цей коефіцієнт показує ступінь мобільності власного капіталу. По ньому можна судити, яка частина власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності (тобто вкладена в оборотні активи, а яка капіталізована (вкладена в основні засоби). Теоретично - обґрунтоване значення 0,2-0,5.

З фінансової точки зору підвищення цього коефіцієнта, його високий рівень позитивно характеризує діяльність підприємства. Власні джерела мобільні: більша їх частина вкладена не в необоротні, а у оборотні активи. Якщо значення коефіцієнта збільшується не за рахунок зменшення основних засобів і інших необоротних активів, а за рахунок більш швидкого росту власних джерел засобів порівняно з ростом необоротних активів, тоді ріст коефіцієнта свідчить про підвищення фінансової стійкості підприємства[57].

Значення даного коефіцієнта може відчутно змінюватися залежно від галузевої приналежності підприємства. У засобомістких виробництвах рівень даного показника повинен бути значно менший, ніж у матеріломістких, так як у засобомістких - значна частина власного капіталу є джерелом покриття необоротних активів. Збільшити значення коефіцієнта можна зменшивши вкладення в необоротні активи або ж залучивши довгострокові кредити, як джерело формування необоротних активів.

Індекс постійного активу (K_n) розраховується як відношення вартості

необоротних активів (*НА*) до величини власного капіталу (*ВК*) і вказує на капіталізовану частку власного капіталу.

$$Kn = \frac{НА}{ВК}$$

Якщо підприємство не використовує довгострокові кредити як джерело формування необоротних активів, то сума коефіцієнта маневрування і постійного активу дорівнює одиниці. В цих умовах ріст коефіцієнта маневрування можливий лише за рахунок зменшення коефіцієнта постійного активу. Однак підвищенню фінансової стійкості відповідає ріст обох коефіцієнтів. Це може бути досягнуто за рахунок використання в складі джерел засобів довгострокових позичених коштів. Самостійне значення коефіцієнту обмежене.

Коефіцієнт довгострокового залучення позиченого капіталу (*Кд*) розраховується як відношення довгострокового позиченого капіталу (*ДК*) до суми власного капіталу (*ВК*) і довгострокового позиченого капіталу (*ДК*). Він вказує на частку довгострокових займів, яка використовується для фінансування активів поряд з власними коштами. Його значення полягає не тільки в тому, щоб підвищувати коефіцієнт маневрування, але і в тому, що він оцінює, наскільки інтенсивно підприємство використовує позичений капітал для оновлення і розширення масштабів діяльності. Однак не слід думати, що чим більший обсяг довгострокових кредитів, тим кращий фінансовий стан підприємства в цілому. Розміри довгострокових кредитів обмежені можливостями їх повернення.

Розрахуємо показники фінансової стійкості ПрАТ «Тернопільський молокозавод» на основі інформації додатку у таблиці 3.7.

Оцінюючи кількісні значення показників фінансової стійкості можна зробити висновок, що коефіцієнт концентрації позиченого капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» за аналізований період знаходиться в межах нормативу.

Таблиця 3.7

Оцінка рівня і динаміки показників фінансової стійкості товариства

Коефіцієнти	2017 рік	2018 рік	Динаміка
Коефіцієнт концентрації позиченого капіталу	0,62	0,61	-0,01
Коефіцієнт фінансового ризику	1,60	1,53	-0,07
Коефіцієнт довгострокового залучення позиченого капіталу	0,47	0,46	-0,01
Коефіцієнт автономії	0,38	0,39	+0,01
Коефіцієнт забезпеченості матеріальних запасів власним оборотним капіталом	0,87	1,31	0,44
Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом	0,34	0,43	0,09
Коефіцієнт маневрування власного капіталу	0,36	0,51	0,15
Коефіцієнт постійного активу	1,53	1,32	-0,21

У 2018 році товариство 61% своїх активів фінансувало за рахунок позиченого капіталу. В умовах стабільної діяльності товариства та галузі таке значення коефіцієнта говорить про прийнятний рівень фінансових ризиків.

Значення коефіцієнта автономії вказує на те, що 39% вартості майна товариства та його боргових прав фінансується за рахунок власного капіталу.

У 2017 році на кожну власну гривню, вкладену в активи, припадало 1,60 грн. позичених засобів. У 2018 році ця величина знизилась на 7 коп., і складала 1,53 грн. Таким чином, можна зробити висновок, що фінансова стійкість підприємства посилюється, бо послаблюється залежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування. Даний висновок підтверджується ростом коефіцієнта автономії.

Судячи із значення коефіцієнта довгострокового залучення позиченого капіталу, можна зробити висновок, що на кожну гривню, вкладену в активи товариства у 2018 році припадало 0,46 грн. позиченого капіталу який залучався на довгостроковій основі. У порівнянні з 2017 роком ця частка зменшилася на 0,01грн., тобто майже не змінилася.

На основі динаміки коефіцієнта забезпеченості запасів власним оборотним капіталом можна зробити висновок, що товариство при формуванні своїх матеріальних оборотних активів не залежить від позиченого капіталу. Так, у 2017 році 87% матеріальних оборотних активів фінансувалося за

рахунок власного капіталу. У 2018 році ця частка зросла на 44% і є більшою, за 100%.

За рахунок власного оборотного капіталу товариство у 2017 році формувало 34 % своїх оборотних засобів, тоді як у 2018 році ця частка складає 43%, тобто 57 % оборотних активів товариства профінансовано позиченими коштами.

Коефіцієнт маневрування протягом двох років дещо підвищився, а саме на 0,15 пункти. Так, у 2017 році 36% власного капіталу товариство спрямовувало на фінансування поточної діяльності, а у 2018 році ця частка склала 51%. Тобто, у минулому році 64%, а у звітному 49 % своїх власних коштів товариство капіталізувало, тобто вклало в необоротні активи. Це призвело до підвищення мобільності капіталу підприємства. Це пояснюється тим, що ПрАТ «Тернопільський молокозавод» залучає довгострокові кредити для формування своїх необоротних активів.

Оцінюючи динаміку коефіцієнта постійного активу, необхідно відмітити, що його зниження обумовлене раціональними змінами у структурі майна товариства, підвищенням коефіцієнта маневрування.

Важливими показниками, що характеризують фінансову стійкість підприємства є його ліквідність та платоспроможність.

Під ліквідністю підприємства розуміють його здатність погасити свої зобов'язання у випадку одночасної вимоги зі сторони всіх кредиторів підприємства. Підприємство вважається ліквідним при наявності у нього оборотних активів в розмірі теоретично достатньому для погашення короткотермінових зобов'язань, хоча б з порушенням строків їх виплати, передбачених контрактами.

Ліквідність підприємства оцінюють на основі інформації балансу на певну дату на основі ліквідності його активів. У свою чергу ліквідність активів - це їх здатність перетворюватися в готівку без відчутних втрат ринкової вартості, а рівень ліквідності визначається тривалістю часу, протягом якого таке перетворення можливе. Чим менше часу потрібно для цього, тим вища

ліквідність активу [76]. Залежно від того, які види оборотних активів приймаються для розрахунку показників ліквідності підприємства розрізняють абсолютну, проміжну і загальну ліквідність. Загальна ідея, що лежить в основі визначення цих показників полягає у зіставленні оборотних активів і поточних зобов'язань (таблиця 3.8).

Таблиця 3.8

Коефіцієнти ліквідності та алгоритми їх розрахунку [51;84].

Назва коефіцієнта	Порядок розрахунку	Характеристика
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності (Кла)	$K_{ла} = \frac{ГА}{Пз}$ <p>ГА – грошові кошти і їх еквіваленти та поточні фінансові інвестиції Пз – поточний позичений капітал (поточні зобов'язання)</p>	Коефіцієнт показує, яку частину поточної заборгованості підприємство може покрити негайно.
2. Коефіцієнт проміжної ліквідності (Клп)	$K_{лп} = \frac{ГА + Дб}{Пз}$ <p>Дб – дебіторська заборгованість у складі оборотних активів підприємства</p>	Коефіцієнт показує, яку частину заборгованості покриває підприємство без продажу матеріальних оборотних активів.
3. Коефіцієнт загальної ліквідності (Клз)	$K_{лз} = \frac{ГА + Дб + МОА}{Пз}$ <p>МОА - матеріальні оборотні активи підприємства</p>	характеризує ліквідність підприємства, показуючи наскільки оборотні активи покривають поточні зобов'язання (пасиви).

При визначенні коефіцієнтів ліквідності слід враховувати те, що у сучасних умовах на багатьох вітчизняних підприємствах коефіцієнт абсолютної ліквідності вимірюється сотими долями одиниці через відсутність грошей на розрахунковому рахунку. Проміжний коефіцієнт ліквідності формується в залежності від сум дебіторської заборгованості. Якщо підприємство не може, або вважає недоцільним продавати свої матеріальні оборотні активи для погашення поточного позиченого капіталу, то значення цього коефіцієнту повинно дорівнювати одиниці. Тобто, поточні зобов'язання повинні покриватися грошовими активами та дебіторською заборгованістю. В реальних умовах господарювання через відсутність готівки для підтримання своєї ліквідності дебіторська заборгованість підприємства повинна дорівнювати його

поточним зобов'язанням. Якщо сума дебіторської заборгованості менша, то підприємству необхідно мати в наявності товарно-матеріальні цінності, які можна продати без шкоди для поточної діяльності.

Оцінка ліквідності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» на основі вказаних коефіцієнтів відображена в таблиці 3.9.

Таблиця 3.9.

Оцінка показників ліквідності товариства

Коефіцієнти	2017 рік	2018 рік	Динаміка
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,093	0,085	-0,008
Коефіцієнт проміжної ліквідності	0,918	1,167	0,249
Коефіцієнт загальної ліквідності	1,506	1,741	0,235

Наведені дані свідчать про те, що коефіцієнт загальної ліквідності товариства є нижчим за теоретично обґрунтоване значення. Оборотні активи приватного акціонерного товариства «Тернопільський молокозавод» у 2018 році в 1,74 рази перевищують його поточні зобов'язання. Таким чином, мобілізувавши у звітному році всі свої оборотні активи товариство може повністю погасити свої поточні зобов'язання. Позитивною є тенденція росту показника загальної ліквідності.

У 2018 році, як свідчить значення коефіцієнта проміжної ліквідності, всі поточні зобов'язання можуть бути покриті за рахунок грошових активів і засобів у розрахунках.

Значення коефіцієнта абсолютної ліквідності вказує на те, що лише 8,5% поточних зобов'язань підприємства у звітному році могли бути погашені негайно. Оцінювання динаміки коефіцієнтів дає підстави стверджувати, що приватне акціонерне товариство «Тернопільський молокозавод» підвищує свій рівень і платоспроможності, а відтак, і фінансової стійкості.

1.3. Аналіз ефективності використання позиченого капіталу

Наявність позиченого капіталу у структурі джерел фінансування прямо чи опосередковано позначається на всіх сторонах діяльності господарюючого

суб'єкта. Використовуючи ту чи іншу форму залучення фінансових ресурсів, підприємство одночасно впливає на величину та структуру активів, рівень самостійності ведення господарської діяльності та рівень її фінансового ризику.

Відповідно результативність використання активів та інвестованого у їх формування капіталу визначається здатністю економічного суб'єкта отримувати прибуток у ході господарської діяльності. Саме на основі аналізу формування активів та фінансових результатів діяльності підприємства можливою є характеристика ефективності використання позиченого капіталу підприємства. Зважаючи на це, можна стверджувати, що важливим аспектом аналізу практики управління позиченим капіталом є вимірювання віддачі, результативності використання позичених джерел фінансування за показниками рентабельності та оборотності [75].

В економічній літературі з питань економічного, фінансового аналізу для розрахунку рентабельності позиченого капіталу використовують формулу:

$$R_{пк} = \frac{ЧП}{ПК}, \text{де}$$

R_{пк} – рентабельність позиченого капіталу,

ЧП – чистий прибуток підприємства за відповідний період,

ПК – середня вартість позиченого капіталу за відповідний період.

Однак, при оцінюванні ефективності використання позиченого капіталу варто розраховувати декілька показників рентабельності з використанням відповідних видів фінансових результатів діяльності підприємства, а саме валового прибутку, прибутку від операційної діяльності, фінансового результату до оподаткування, чистого прибутку. На основі інформації про фінансові результати ПрАТ «Тернопільський молокозавод», розрахуємо окремі показники рентабельності позиченого капіталу (таблиця 3.10)

Як свідчать розрахунки наведені в таблиці 3.10., рентабельність позиченого капіталу товариства характеризувалася у 2017- 2018 рр. високими значеннями.

Показники рентабельності позиченого капіталу товариства

Показники	2017 рік	2018 рік	Динаміка
Валовий прибуток, тис. грн.	294174	416387	122213
Прибуток від операційної діяльності, тис. грн.	80422	86398	5976
Прибуток до оподаткування, тис. грн.	52452	52678	226
Чистий прибуток, тис. грн.	42550	42905	355
Сукупний дохід, тис. грн.	42550	42905	355
Середньорічний обсяг позиченого капіталу, тис. грн.	256783	310970,5	54188
Рентабельність позиченого капіталу, %			
валова	114,56	133,90	19,34
операційна	31,32	27,78	-3,54
за прибутком до оподаткування	20,43	16,94	-3,49
чиста	16,57	13,80	-2,77
за сукупним доходом	16,57	13,80	-2,77
Період окупності позиченого капіталу за чистою рентабельністю, років	6,04	7,25	1,21

Разом з тим, за аналізований період спостерігалася значна диференціація показників валової та чистої рентабельності: у 2018 році валова рентабельність позиченого капіталу складала 133,90 %, що більше рівня 2017 року на 19,34%, тоді як значення операційної рентабельності у звітному році сягнуло позначки 27,78 %. За показником чистого прибутку товариство у 2018 році змогло досягти рентабельності позиченого капіталу на рівні 13,8%. Однак, занепокоєння викликає той факт, що всі показники рентабельності позиченого капіталу товариства за виключенням валової рентабельності демонструють негативну динаміку.

Результати використання позиченого капіталу підприємства значною мірою залежать також від того, наскільки швидко кошти, вкладені в його активи, перетворюються на реальні грошові надходження. З цією метою розраховують показники оборотності позиченого капіталу та тривалості його одного обороту [84].

$$T_{\text{Опк}} = \frac{PK}{OP_{\text{од}}}, \text{ де}$$

$T_{\text{Опк}}$ – тривалість обороту позиченого капіталу (в днях),

PK – середня величина позиченого капіталу за відповідний період,

*OP*од – одноденний обсяг реалізації у цьому ж періоді.

$$KOnk = \frac{OP}{PK}, \text{ де}$$

KOnk– коефіцієнт оборотності позиченого капіталу (рази),

OP–чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за період,

PK – середня величина позиченого капіталу за цей же період.

Ці показники можуть визначатися як для позиченого капіталу в цілому, так і окремо для кредиторської заборгованості підприємства.

Розрахуємо показники оборотності позиченого капіталу товариства на основі даних додатків (В,Г,Е,Є) та результати відобразимо у таблиці 3.11.

Таблиця 3.11

Показники оборотності позиченого капіталу

Показники	2017 рік	2018 рік	Динаміка абсолютна	Темп зміни, %
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис .грн.	1522871	1799343	276482	118,16
Позичений капітал тис .грн.	256783	310970,5	54188	121,10
Кредиторська заборгованість, тис. грн.	107688,5	128093,5	20405	118,95
Коефіцієнт оборотності позиченого капіталу, разі	5,93	5,79	-0,14	97,64
Період обороту позиченого капіталу, днів	60,70	62,22	1,52	102,50
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості, разів.	14,14	14,05	-0,09	99,36
Період обороту кредиторської заборгованості, днів	25,45	25,62	0,17	100,67

Оцінка динаміки показників оборотності позиченого капіталу товариства засвідчила незначне, але все-таки зниження ефективності його використання. Так, коефіцієнт оборотності позиченого капіталу протягом 2017-2018 рр. знизився з 5,93 до 5,79, завдяки чому середній термін обороту позиченого капіталу підвищився з 60,7 дня у 2017 році до 62,2 дня у 2018 році.

Стосовно коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості, то його значення за аналізований період дещо знизилося – з 14,14 у 2017 році до 14,05 у 2018 році. Якщо у минулому році на 1 грн. кредиторської заборгованості

припадало 14,14 грн. доходу від реалізації продукції, то у звітному періоді – 14,05 грн. Відповідно, тривалість одного обороту кредиторської заборгованості дещо підвищилася – з 25,45 до 25,62 днів. Таким чином, можемо стверджувати, що ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у відносинах з контрагентами дещо послабило контроль за платіжною дисципліною та намагається активно використовувати комерційний кредит. У зв'язку з цим менеджменту товариства необхідно звертати увагу на дотримання наступних умов ефективності його використання [76]:

- Вартість комерційного кредиту не повинна перевищувати рівень ставки відсотків за короткостроковий банківський кредит.

- Перевищення швидкості обороту запасів товарно-матеріальних цінностей, сформованих за його рахунок над швидкістю обороту комерційного (товарного) кредиту.

Обґрунтування управлінських рішень щодо прискорення оборотності та підвищення рентабельності капіталу підприємства потребує з'ясування причин, що обумовлюють зміну цих показників, їх кількісну оцінку та пошук потенційних можливостей досягнення бажаних параметрів на короткострокову та довгострокову перспективу, що можливо реалізувати в межах факторного аналізу ефективності використання капіталу підприємства.

Методика факторного аналізу, вперше запропонована аналітиками компанії «Du Pont de Nemours», передбачає розгляд досліджуваного об'єкта як складної системи, котра перебуває під впливом низки екзо- та ендогенних чинників. За цією логікою, будь-який коефіцієнт можна визначити як добуток кількох інших пов'язаних між собою показників, а для його аналізу необхідно побудувати багатфакторну залежність із послідуочим аналізом впливу кожного окремого чинника на кінцевий результат.

Для оцінки прибутковості позиченого капіталу вважаємо за доцільне зупинитися на трьохфакторних моделях, перша з яких буде вказувати на залежність рентабельності позичених коштів від рівня оборотності активів, а

друга – оцінювати вплив на прибутковість зобов'язань ефективності використання власного капіталу[51;56]:

$$P_{ПК} = \frac{ЧП}{ЧД} \times \frac{ЧД}{А} \times \frac{А}{ПК}; \quad P_{ПК} = \frac{ЧП}{ЧД} \times \frac{ЧД}{ВК} \times \frac{ВК}{ПК}$$

де: $\frac{ЧП}{ЧД}$ – коефіцієнт рентабельності продажу (х), $\frac{ЧД}{А}$ – рівень оборотності активів (у), $\frac{А}{ПК}$ – коефіцієнт «ціни» ліквідації (к), $\frac{ЧД}{ВК}$ – коефіцієнт оборотності власного капіталу(z), $\frac{ВК}{ПК}$ – коефіцієнт фінансової стабільності (m).

Розрахуємо величину впливу факторів на динаміку рентабельності позиченого капіталу товариства за допомогою методів елімінування. Результати розрахунку відобразимо в таблиці 3.12.

Таблиця 3.12

Факторний аналіз ефективності позиченого капіталу товариства за 2017-2018 рр.

<i>За першою моделлю - за коефіцієнтами рентабельності продажів, оборотності активів та «ціни» ліквідації</i>						
№ з/п	№ підст	Взаємодіючі фактори			Рентабельність позиченого капіталу	Вплив фактора
		х	у	к		
1	0	0,02794	3,64986	1,62488	0,16570	-
2	1	0,02385	3,64986	1,62488	0,14144	-0,02426
3	2	0,02385	3,49798	1,62488	0,13556	-0,00588
4	3	0,02385	3,49798	1,65416	0,13800	0,00244
<i>За другою моделлю - коефіцієнтами рентабельності продажів, оборотності власного капіталу та фінансової стабільності</i>						
№ з/п	№ підст	Взаємодіючі фактори			Рентабельність позиченого капіталу	Вплив фактора
		х	z	m		
1	0	0,02794	9,49078	0,62488	0,16570	-
2	1	0,02385	9,49078	0,62488	0,14144	-0,02426
3	2	0,02385	8,84526	0,62488	0,01318	-0,12826
4	3	0,02385	8,84526	0,65416	0,13800	0,12482

На основі проведеного факторного аналізу можемо вказати на характер впливу окремих факторів на динаміку прибутковості позиченого капіталу товариства. Так, зниження ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році рентабельності реалізованої продукції на 0,41% викликало падіння рівня прибутковості позиченого капіталу на 2,43%. Уповільнення оборотності

власного капіталу у таких умовах знизило рівень прибутковості позиченого капіталу на 12,83%, а підвищення рівня фінансової стабільності товариства призвело до збільшення результативного показника додатково на 12,48 %. В підсумку, чиста рентабельність позиченого капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році склала 13,80% проти рентабельності 16,57% у попередньому році. Напрями прискорення оборотності власного капіталу компанії можна визначити виходячи з поточних цілей її розвитку. Оскільки, товариство займає на ринку вагомую позицію з перспективою подальшого зростання, та немає намірів виводити певну частину власного капіталу в інтересах інвесторів, то прискорити оборотність власного капіталу можна саме за рахунок збільшення обсягів реалізації продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз і контроль в системі управління капіталом підприємства: монографія/ Є.В Мних та ін.; Київ:КНТЕУ,2005. 232с.
2. Аналітичні методи конкурентоздатності суб'єктів господарювання: монографія / Волкова Н.А та ін.; ОНЕУ. Одеса , 2017. 400с
3. Аудит: підручник/за ред.. проф. Грушко В.І. 4-те.вид.,переробл.і допов. Київ. Ліра-К,2019.324с.
4. Баранова А. О., Наумова Т. А., Кашперська А.І. Аудит: навч.посіб. Харків: ХДУХТ, 2017. 246 с.
5. Беренда Н.І. Ялигіна М.С. Фактори необхідності організації та проведення аудиту на підприємствах. *Економіка та суспільство*: електрон. наук. фахове вид. 2016 Вип. 2. С. 642-647. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/24238> (дата звернення 18.09.2019)
6. Бланк И.А. Управление использованием капитала. Київ: «Ника-Центр»,2000.656с.
7. Бланк И.А. Управление формированием капитала. Київ: «Ника-Центр», 2000. 512 с.
8. Бондар В. П., Бондар Ю. В., Нестеренко І. І. Документальне забезпечення аудиту сільськогосподарських підприємств: посіб. Київ: Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», 2016. 320 с .
9. Бондар М. І. Звітність підприємства: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2015.570 с.
10. Брейли Р., Майерс С. Принципы корпоративных финансов: пер. с англ.Н. Барышникова. Москва: Олимп-Бизнес , 2012. 978с.
11. Бриггем Ю., Гапенски Л. Финансовый менеджмент: Полный курс: в 2-х томах / пер. с англ. В. В. Ковалева. Спб: Экономическая школа, 2004. Т.1. 497с.
12. Бриггем Ю., Хьюстон Дж. Финансовый менеджмент. Экспресс-курс. / пер. с англ. 7-е изд. Санкт-Петербург: Питер, 2016. 590 с.
13. Бурлан С. А., Руденко Н. О. Організація і методика аудиту: навч. посіб.

Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017.184 с.

14.Бутинець Ф.Ф. Аудит: підручник-2-е вид. Житомир: ПП «Рута», 2002. 672 с.

15. Бухгалтерський облік в Україні: навч.посіб./ Р.Л Хом'як та ін; за ред. Р.Л. Хом'яка [6-те вид]. Львів. нац. ун-т «Львівська політехніка», (Інформаційно-видавничий центр «Інтелект +», «Інтелект – Захід», 2007. 1200с.

16. Виноградова М.О.,Жидаєва Л.І. Аудит: навч. посіб. Київ: Центр учб. л-ри, 2014.656 с.

17. Войнаренко М.П.,Пономарьова Н. А., Замазій О. В. Міжнародні стандарти фінансової звітності та аудиту: навч. посіб. Київ: Центр учб. л-ри 2010.488с.

18. Волинець О.О.,Кардінал Т.Л. Аналіз наукових досліджень щодо сутності поточних зобов'язань. *Науковий Вісник Херсонського державного університету. Економічні науки.* Херсон. 2015 Вип 10.Ч1. С194-197.

19. Воронко О.С. Економічний аналіз: навч посіб. Київ: «Ліра-К», 2016. 280 с.

20. Гадзевич О. І. Основи економічного аналізу і діагностика фінансово-господарської діяльності підприємств: навч.посіб. Київ: Кондор, 2007. 180 с.

21. Глушач Ю.С. Фінансова звітність за П(С)БО: навч. посіб. Харків:ХНУ ім. В.Н.Каразіна, 2018. 88с.

22. Гордієнко Н. І., Харламова О. В., Мізік Ю. І., Конопліна О. О. Аудит: методика і організація : навч. посіб. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 319 с.

23. Гудзь Н.В., Денчук П.Н., Романів Р.В.Бухгалтерський облік.2-е вид. перероб і доп: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2016. 424с.

24. Давидов О.І. Оцінка вартості позикового капіталу у процесі визначення вартості підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* Херсон ,2017.Вип. 22.(частина1).С101-105.

25. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

(дата звернення: 08.08.2019).

26. Дмитренко І.М., Белоусова І.М. Аудит: діагностика безперервності діяльності підприємств : монографія. Донецьк : Дон. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2010. 320 с.

27. Економічна енциклопедія: у трьох томах. / упоряд. С.В.Мочерний та ін. Київ: Видавничий центр «Академія», 2000.Т.1. 864 с.

28. Загородна О.М., Серединська В.М. Формування механізму діагностики фінансового стану підприємства. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні*: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. Тернопіль:ТНЕУ, 2018. С. 233-235.

29. Загородній А. Г., Кіндрацька Г. І. Облік і аудит: програма підготовки магістрів. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 208 с.

30. Загородній А.Г., Пилипенко Л.М. Ризики аудиторської діяльності: методика виявлення й оцінювання: монографія. Львів: ЗУКЦ, 2010. 231 с.

31. Звітність підприємств: навч. посіб /В.П.Пантелеєв та інш. Київ: ДП «Інформ.-аналіт.агенство», 2017.432с.

32. Іваненко, В.О. Новіченко Л.С. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: «Август Трейд», 2016. 164 с.

33. Камінська Т. Г. Економічна сутність та класифікаційні характеристики капіталу підприємств. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2011. №2(20). С.230-245.

34. Ковалев В.В., Ковалев Вит. В. Корпоративные финансы и учет: понятия, алгоритмы, показатели: учебное пособие/ 3-е изд. Москва: Проспект, 2015.1000 с.

35. Колісник Г.М., Слюсаренко В.Є. Аудит: навч. посіб. Ужгород. ДВНЗ «УжНУ», 2015.296с.

URL:<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/9340/1/%D0%90%D1%83%D0%B4%D0%B8%D1%82%20%D0%9F%D0%9E%D0%A1%D0%86%D0%91%D0%9D%2016.06.pdf> (дата звернення: 15.04.2019).

36. Компанія «Молокія». URL: <https://molokija.com/> (дата звернення: 25.08.2019).
37. Корінько М,Д., Кушнір Є.О. Аудит довгострокових та короткострокових зобов'язань. Вісник ЖДТУ. Житомир.2017.№1 (79).С.26-30.
38. Косова Т., Сухарев П., Ващенко Л. Організація і методика економічного аналізу: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2017. 528 с.
39. Марр Бернард. Ключевые инструменты бизнес-аналитики. 67 инструментов, которые должен знать каждый менеджер/ пер.с.англ. В.Егоров. Бином. Лаборатория знаний, 2016. 336 с.
40. Марушко Н.С. Воляник Г.М. Аналіз залученого капіталу підприємства в процесі його формування. URL:<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/7489/1/АНАЛІЗ%20ЗАЛУЧЕНОГО%20КАПІТАЛУ%20ПІДПРИЄМСТВА%20В%20ПРОЦЕСІ%20ЙОГО%20ФОРМУВАННЯ.pdf> (дата звернення 17.10.2019)
41. Михалків А.А. Роль аудиту в забезпеченні достовірності фінансової звітності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Вип 6 (част.2), 2016. С. 105–107. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/6_2_2016ua/26.pdf (дата звернення 19.08.2019)
42. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (2016-2017р). URL: <https://www.apu.net.ua/component/content/article/2-uncategorised/1151-miznarodni-standarti-kontrolyu-yakosti-2016-2017> (дата звернення:15.04.2019).
43. Міщук Є. В., Сідорова І. І. Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості: проблемні аспекти: *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 2. С.54-57. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=5891&i=9>. (дата звернення:17.10.2019).
44. Мних Є.В., Барабаш. Н.С. Фінансовий аналіз: підручник / Київ. нац. торг.-екон. ун-т. Київ: 2014. 536 с.
45. Мулик Т.О., Материнська О.А., Пльонсак О.Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ:Центр учб.літ., 2017. 288 с.

46. Мултанівська Т. В., Воїнова Т. С., Вороніна О. О. Аудит: навч. посіб. Харків: ХНЕУ, 2010. 336 с.
47. Назарчук Т. В., Косіюк О. М. Менеджмент організацій: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2018. 560 с.
48. Облік, аналіз, аудит, звітність та оподаткування в умовах глобалізації економіки: монографія/за ред. проф. Й.Я. Данькова. Ужгород: «Говерла», 2018. 300с.
49. Огійчук М.Ф., Утенкова К.О. Організація і методика аудиту: навч. посіб. Київ: Алерта, 2016. 304 с.
50. Орлов І.В. Бухгалтерський облік і контроль зобов'язань суб'єктів господарювання: теорія і методологія: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2010. 400 с.
51. Отенко І. П., Азаренков Г. Ф., Іващенко Г. А. Фінансовий аналіз: навч. посіб./ ХНЕУ ім. С. Кузнеця, Харків: 2015. 156 с.
52. Петренко Н.І. Бухгалтерський облік і контроль операцій з руху пасивів підприємства: проблеми теорії, методології, практики: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2012. 544 с.
53. Петрик О.А. Організація та методика аудиту підприємницької діяльності: навчальний посібник. К. : КНЕУ, 2008. – 356 с.
54. Петрик О.А., Зотов В.О., Кудрицький Б.В. Аудит : підручник / за ред. О.А. Петрик. Київ: КНЕУ. 2015. 498 с.
55. Пилипенко О.І. Корпоративні права в системі бухгалтерського обліку: теорія, методологія, організація: дис. ... докт. ек. наук : 08.00.09 / Житомирський державний технологічний університет . Житомир, 2011. 520 с.
56. Понамарьов Д.Е. Капітал підприємства: сутність та аналіз формування і використання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 5. С53-58. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2016/12.pdf (дата звернення 17.10.2019).
57. Портна О.В., Єршова Н. М. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Патерик, 2015. 312 с.
58. Про акціонерні товариства: Закон України 514-VI, Відомості Верховної

Ради України 2008, № 50-51, ст.384. Дата оновлення 01.01.2019, підстава - 2210-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17> (дата звернення: 23.04.2019)

59. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12. 2017р. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 9, ст.50). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19> (дата звернення 15.04.2019).

60. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність. Закон України від 16.07.1999р №996-XIV.Дата оновлення: 16.11.2018, № 2545-VIII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення 15.04.2019)

61. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2019 рік». Закон України 2696-VIII. від 23.11.2018 (Редакція від 28.02.2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2696-19> (дата звернення: 02.05.2019)

62.Про внесення змін до Порядку подання фінансової звітності: постанова Каб. Міністрів України від 17.07.2019р. № 625. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/625-2019-%D0%BF> (дата звернення 09.10.2019)

63. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 12.04.2019).

64. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування» Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. (Редакція від 18.03.2014, підстава z0341-14) URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#n13>

65. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» .Наказ Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20. URL:<https://ips.ligazakon.net/document/view/REG4306?an=415240> (дата звернення: 02.05.2019)

66. Про затвердження положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку. Наказ Міністерства фінансів України z0168-95. (Редакція від 03.08.2018, підстава - z0818-18). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95> (дата звернення: 04.05.2019).

67. Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань. Наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014р. №879. (Редакція від 18.11.2016, підстава z-1401-16). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14> (дата звернення 09.10.2019)

68. Про збір та облік єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Закон України від 08.07.2010. 2464-VI, (Редакція від 01.01.2019, підстава - 2476-VIII, 2628-VIII) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17/paran125> (дата звернення:03.05.2019)

69. Про цінні папери і фондовий ринок». Закон України 3480-IV, (редакція від 01.01.2019, підстава - 2210-VIII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15> (дата звернення: 02.05.2019)

70. Проскуріна Н.М. Процедурне забезпечення аудиту. Теорія та практика: монографія. Київ: Інформ.-аналіт. агенство, 2011. 739 с.

71. Пташник А.М. Класифікація поточних зобов'язань визнаними у праві та бухгалтерському обліку. *Вісник ЖДТУ*. Житомир:2010. № 3(53). С. 215–217.

72. Расенко В.М. Особливості класифікації зобов'язань підприємств. *Вісник соціально-економічних досліджень*. Одеса. 2012. Вип. 2. С. 163–170.

73. Редько О.Ю. Аудит в Україні. Морфологія: монографія. Київ: Інформ.-аналіт. агенство, 2008. 493 с.

74. Рудницький В.С., Лозовицький С.П. Аудит: робочі документи аудитора: навч-метод. посіб. Львів: Львівська комерційна академія, 2007. 216 с.

75. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посіб. Київ: Знання, 2007. 668 с.

76. Серединська В.М. Загородна О.М., Р.В.Федорович. Економічний аналіз: навч. посіб./ за ред. проф. Р.В.Федоровича. Тернопіль:Астон, 2010. 416с.

77. Сорока Й.Й. Зарубіжний досвід оцінювання фінансового стану підприємств у сфері сучасних умов господарювання. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2015. Вип. 2 (46). С. 363-367.

78. Спільник І.В., Загородна О.М. Економічний аналіз: навч.-метод. комплекс дисципліни. Тернопіль: ТНЕУ, 2012. 432 с.

79. Суха О.Р. Аудит: навч. посіб. Львів: Новий Світ-2000, 2011. 284 с.

80. Сухарева Л.О., Закалінська К.О. Аудит: оцінка якості системи бухгалтерського обліку: монографія. Донецьк: Вебер, 2009. 263 с.

81. Таранюк Л. М. Потенціал і розвиток підприємства: навч. посіб. Суми: «Мрія-1», 2016. 278 с.

82. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз: практикум. Київ: «Ліра-К», 2016. 296 с.

83. Уолш К. Ключові фінансові показники. Аналіз та управління розвитком підприємства./ пер. з англ. Л. Лазебний. Київ: Всеуито; Нукова думка, 2001. 367 с.

84. Федорович Р.В., Загородна О.М., Серединська В.М. Фінансовий аналіз: навч. посіб. Тернопіль: ТАНГ, 2001. 149 с.

85. Фінансовий аналіз: навч. посібник / І. О. Школьник та ін. Київ: Центр учб. літ., 2016. 368 с.

86. Фінансовий облік: підручник / Я.Д.Крупка та ін., 4-е вид. доп. і перероб. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 451 с.

87. Хома С.В., Орлова В.К., Орлив М.С. Фінансовий облік: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2010. 510 с.

88. Цал-Цалко Ю.С., Мороз Ю.Ю., Суліменко Л.А. Аудит: навч. посіб. / за ред. Ю.С. Цал-Цалко. Житомир: Рута, 2012. 389 с.

89. Цивільний кодекс України / Закон України від 16.01.2003 р. № 435 – IV. (Редакція від 31.03.2019, підстава - 2694-VIII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 24.04.2019)

90. Шепелюк В.А. Бухгалтерський облік і внутрішній контроль корпоративних прав: організація та методика: автореф. дис. ...канд. ек. наук:

08.00.09/ Національна академія статистики, обліку та аудиту. Київ, 2015. 21 с.

91. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку: дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Й. Шумпетер; пер.з англ. В. Старка. Київ: ВД «Києво- Могилянська академія», 2011. 242 с

92. Янчева Л. М., Кашена Н.Б., Чміль Г.Л. Обліково-аналітичне забезпечення управління капіталом підприємств торгівлі: теорія та практика: монографія. Харків: ХДУХТ, 2016. 537с.

93. Яшкіна Н. В. Оцінка бізнесу: навч посіб. Київ: Алерта, 2010. 440 с.